

ERSTA
SKÖNDAL
BRÄCKE
HÖGSKOLA

Ersta Sköndal Bräcke högskola
Institutionen för socialvetenskap
Socionomprogrammet 210 hp

Att våga investera sina känslor
En kvalitativ studie om upplevelsen av att bli och vara familjehem

Stina Engström & Elin Hamrén
Examensarbete i socialt arbete, 15 hp
SOC63, 2019
C-uppsats
Handledare: Karin Röbbäck de Souza
Examinator: Martin Börjesson

Sammanfattning

Syftet med studien är att undersöka vad det innebär att vara familjehemsförälder och att ta sig an ett barn som inte är ens eget, samt att öka kunskapen om varför familjer väljer att bli och fortsätta vara familjehem. Studien har genomförts genom kvalitativa semistrukturerade intervjuer med sex familjehemsföräldrar. Geografiskt sett är informanterna till studien utspridda över Mellansverige. Intervjuerna har gett material som sedan analyserats med hjälp av emotionssociologi, begreppet livsplan och anknytningsteori, samt tidigare forskning. Studiens resultat visar att motiven till att bli familjehem är av skiftande karaktär. Några av informanterna nämner att det främsta motivet är att de på något sätt vill leva med barn i familjen. Andra berättar om viljan att hjälpa till på ett samhälleligt plan och att rädda barn från det sociala arvet. Som familjehem finns det förväntningar på att skapa en anknytning till det placerade barnet och samtidigt vara inställd på att placeringen kan upphöra. Studiens resultat visar att trots att det finns en osäkerhet kring om barnet kommer att få stanna kvar i familjehemmet hindrar det inte familjehemsföräldrarna från att gå in helhjärtat med sina känslor. Resultatet visar också att familjehemmen inte betraktar uppgiften som ett uppdrag utan snarare som ett "vanligt" föräldraskap. Studien visar också att familjehemsföräldrarna ser ett stort värde i att upprätthålla en god relation med de biologiska föräldrarna, samtidigt som de beskriver det som något av det mest utmanande med uppdraget.

Nyckelord: familjehem, placerade barn, anknytning, emotioner, föräldraskap

Abstract

The purpose of the study is to examine what it means to be a foster parent and what it means to take care of a child who is not one's own and to increase the knowledge of why families choose to become and be a family home. The study has been carried out through qualitative semi-structured interviews with six foster parents. Geographically, the informants of the study are scattered across central Sweden. The interviews have given material that has been analyzed with help from emotional sociology, attachment theory and the concept of *life plan*, as well as previous research. The study's results show that the motives for becoming a foster home are of varying nature. Some of the informants mention that the main motive is that they in some way want to live with a child in the family. Others tell of the willingness to help on a social level and save children from the social heritage. As a family home there are expectations to create a connection to the child that has been placed in their care and at the same time be prepared that the placement can end. The study's results show that even though there is uncertainty about whether the child will stay in the family home, it does not prevent foster parents from entering wholeheartedly with their feelings. The result shows that foster homes do not regard the task as an assignment but rather as "regular" parenting. The study also shows that foster parents see great value in maintaining a good relationship with the biological parents, while at the same time it is one of the most challenging parts of the assignment.

Keywords: foster home, placed children, affiliation, emotions, parenting

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	6
1.1 PROBLEMFÖRMULERING	6
1.2 SYFTE	7
1.3 FRÅGESTÄLLNINGAR	7
2. BAKGRUND	7
2.1 JURIDISK DEFINITION AV FAMILJEHEM	8
2.2 DYGN SVÅRD AV BARN OCH UNGA: EN HISTORISK TILLBAKABLICK	8
2.3 SAMHÄLLETS UPPDRAG OCH FAMILJEHEM SUPPDRAGET	10
2.3.1 <i>Barn som far illa</i>	11
2.3.2 <i>Matchning</i>	11
2.4 FAMILJEHEM SUTREDNINGAR	11
2.4.1 <i>PRIDE</i>	12
2.4.1 <i>Kälvestenmodellen</i>	12
2.4.2 <i>BRA-fam</i>	13
3. TIDIGARE FORSKNING	13
3.1 INTERNATIONELLT PERSPEKTIV	14
3.1.1 <i>Kanada</i>	14
3.1.2 <i>USA</i>	15
3.2 ÖVERGRIPANDE PERSPEKTIV	15
3.3 HISTORISKT PERSPEKTIV	16
3.4 FAMILJEHEM SFÖRÄLDRAR	17
3.4.1 <i>Föräldraskap och familj</i>	18
4. TEORETISKT RAMVERK	18
4.1 EMOTIONSSOCIOLOGI	18
4.2 LIVSPLAN	20
4.3 ANKNYTNINGSTEORI	21
5. METOD	22
5.1 FORSKNINGSAKSATS OCH METOD	22
5.2 URVAL OCH GENOMFÖRANDE	23
5.3 BEARBETNING, TOLKNING OCH ANALYS	24
5.3.1 <i>Transkribering</i>	24
5.3.2 <i>Tolkning och analys</i>	25
5.4 FÖRFÖRSTÅELSE	26
5.5 ETISKA ÖVERVÄGANDEN	26
5.6 STUDIENS AVGRÄNSNINGAR	28
5.7 STUDIENS VALIDITET OCH RELIABILITET	28
5.8 SAMMANFATTANDE METODDISKUSSION	30
6. RESULTAT OCH ANALYS	31
6.1. ATT BLI FAMILJEHEM	32
6.1.1 <i>Motiv</i>	32
6.1.2 <i>Analys av "Motiv"</i>	34
6.1.3 <i>Förberedelser</i>	36
6.1.4 <i>Analys av "Förberedelser"</i>	38
6.2 ATT KNYTA BAND	39
6.2.1 <i>Den första tiden</i>	39
6.2.2 <i>Analys av "Den första tiden"</i>	40
6.2.3 <i>Att våga satsa helhjärtat</i>	41

6.2.4 Analys av "Att våga satsa helhjärtat"	43
6.3 FÖRÄLDRASKAP	44
6.3.1 Ett delat föräldraskap	44
6.3.2 Analys av "Ett delat föräldraskap"	47
6.3.3 Behov av andra föräldrastrategier	48
6.3.4 Analys av "Behov av andra föräldrastrategier"	51
7. AVSLUTANDE DISKUSSION OCH FÖRSLAG PÅ VIDARE FORSKNING	52
7.1 AVSLUTANDE DISKUSSION	52
7.2 FÖRSLAG PÅ VIDARE FORSKNING	54
BILAGA: INTERVJUGUIDE	59

1. Inledning

1.1 Problemformulering

Familjer och föräldraskap kan se olika ut och begreppet *familj* saknar entydig innebörd i Sverige och resten av världen. Familjebegreppet kan inbegripa allt ifrån en ensamstående förälder och ett barn till en hel stor släktkrets. I vardagligt tal tenderar vi i Sverige att uppfatta familj som synonymt med kärnfamilj, trots att kärnfamiljens självklara position inte är lika tydlig som för några decennier sedan. Ett ökat antal skilsmässor har förändrat familjebilden och skapat nya familjekonstellationer. Detta har medfört att det mer släktomfattande familjebegreppet är vanligare i Sverige idag, och att vi numera inte tolkar begreppet lika snävt som tidigare (Bäck-Wiklund & Bergsten, 1997). Ett familjehem skiljer sig på många sätt från andra familjekonstellationer, samtidigt som likheterna är många. Ofta saknas en biologisk koppling mellan förälder och barn och föräldraskapet regleras istället av det avtal som har upprättats mellan den placerande kommunen och familjehemmet. Detta avtal kan i princip sägas upp när som helst av båda parter, vilket gör att familjehemsföräldraskapet vilar på ett osäkert fundament när det handlar om den framtida relationen med barnet. Familjehemsföräldraskapet innebär ett delat föräldraskap med de biologiska föräldrarna, där de biologiska föräldrarna har den juridiska bestämmanderätten i de fall där de fortfarande har vårdnaden om barnet (Höjer, 2003).

Mot bakgrund av detta kan familjehemsföräldraskapet betraktas som tredelat mellan familjehem, biologiska föräldrar och kommunens socialtjänst. Som familjehem utför du ett arvoderat uppdrag och är de facto en beviljad insats för barnet. Familjehemmet granskas och bedöms utifrån och samhället har det yttersta ansvaret för att kontrollera hur uppdraget sköts. Detta till trots är du som familjehem i många avseenden en helt vanlig familj som lagar middag, åker på semester och försöker få ihop vardagslogistiken precis som andra barnfamiljer. Vid en placering av ett barn används en privat familj för en offentlig behandlingsinsats, och det är familjen och dess omsorg som förmodas utgöra den positiva åtgärden för det placerade barnet. Familjehemsföräldrarna har valts ut med anledning av att de anses ha de efterfrågade egenskaperna, med andra ord för att de lever trygga och stabila liv där det finns utrymme för ett barn med stora behov (Höjer, 2003). Parallellt med dessa särpräglade skillnader finns det också många likheter med andra föräldraskap, som exempelvis den omsorg och det starka engagemang som finns för barnet, såväl känslomässigt som praktiskt. De flesta familjehemsföräldrar uppger att osäkerheten kring framtiden inte påverkar deras känsla av närhet till det placerade barnet (Höjer, 2002). Att som familjehem ta emot ett placerat barn kan vara både berikande och meningsfullt och ge familjen många nya erfarenheter, men det är samtidigt en komplex situation som kan vara både omtumlande och påfrestande, såväl känslomässigt som rent praktiskt. Det stora omsorgsåtagande som det innebär att vara familjehem kan vara både tidskrävande och slitsamt, inte minst för parrelationen och de biologiska barnen. Samtidigt vittnar många familjehemsföräldrar om att det gemensamma engagemanget och åtagandet kan göra att de som makar kommer närmare varandra, och att

familjehemsskapet för dem är ett sätt att använda sin kreativitet och omsorgskompetens på (Höjer, 2002).

Som familjehem förväntas du skapa en anknytning och relation med det placerade barnet samtidigt som du måste vara inställd på att placeringen kan upphöra och barnet flyttar hem till sina biologiska föräldrar. Hur kan man som familjehem förhålla sig till de här parametrarna och balansera mellan dessa två ytterligheter? Familjehemmets föräldraskap kräver också ofta andra föräldrastategier, då man tar hand om ett barn med erfarenhet av bristande föräldraomsorg och många gånger även med erfarenhet av traumatiska händelser. Hur manövrerar man mellan sina egna känslor, förväntningarna från samhället och socialtjänsten samt de känslor inför det barn som man ska ta hand om? Att vara förälder är alltid intimt förbundet med känslor, såväl positiva som negativa, och såsom föräldraskapet i familjehemmet är beskaffat kan emotionsarbetet vara särskilt utmanande. Familjehemsvården är en stor och viktig del av det sociala arbetets praktik och för att kunna möta biologiska föräldrar, familjehem och placerade barn på ett adekvat sätt är det viktigt för dem som arbetar med dessa frågor att få kunskap om hur familjehemsföräldrar upplever sin roll som familjehem och vilka utmaningar de kan möta. Vi vill med denna studie bidra med kunskap och förståelse om hur det är att vara och bli familjehemsförälder och vilka känslor som är förknippade med uppdraget, både under och inför.

1.2 Syfte

Föräldraskap brukar allmänt i den mediala diskursen beskrivas som en utmaning där tvåsamheten och synen på sig själv sätts på prov. Men vad betyder det egentligen att ta sig an ett barn som har blivit placerat på grund av bristande omsorg och som dessutom biologiskt sett inte är ens eget? Att man som förälder ställs inför en rad utmaningar är allmänt känt. Syftet med denna uppsats är att problematisera och analysera vad det innebär att bli och vara familjehemsförälder och undersöka vilka särskilda utmaningar de ställs inför, samt att öka kunskapen om dessa frågor.

1.3 Frågeställningar

Vad uppger informanterna för skäl till att bli familjehem?

Hur ser familjehemsföräldrarna på sitt föräldraskap och sin relation till barnet, kopplat till känslor och ansvar?

2. Bakgrund

I kapitlet beskrivs den juridiska definitionen av familjehem och sedan följer en historisk tillbakablick kring lagstiftning och dygnsvård för barn och unga i Sverige. Vi ger även en redogörelse för familjehemsuppdragets utformning, samt vad som är samhällets ansvar vid placering av barn och

unga. Vidare tar vi upp begreppen *barn som far illa* samt *matchning* och beskriver sedan avslutningsvis de tre vanligaste modellerna för utredning av familjehem som används i Sverige.

2.1 Juridisk definition av familjehem

Den juridiska definitionen av familjehem återfinns i Socialtjänstförordningen (SoF, SFS 2001:937) och lyder: ”ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn för stadigvarande vård och fostran och vars verksamhet inte bedrivs yrkesmässigt”.

2.2 Dygnsvård av barn och unga: en historisk tillbakablick

Svensk familjehemsvård går långt tillbaka i historien och den första fosterbarnsstadgan kom till redan 1785. Då handlade det främst om sockenstämmor och enskilda personer och präster som skickade ut barnen till olika hem. Hur dessa hem tedde sig var väldigt olika: vissa barn kom till goda hem, medan andra utnyttjades som arbetskraft, för illa och växte upp med eländiga förhållanden. 1894 utreddes frågan om fosterbarnens situation av en utsedd kommitté (Höjer, 2001). Utredningen utmynnade i att det 1902 antogs en lag om fosterbarnsvård, med syfte att kontrollera fosterbarn som var under sju år och som mot ersättning vårdades av någon annan än föräldrarna. Sverige får därmed för första gången en särskild lagstiftning inom barnavårdsområdet. Den nya lagen undgick dock inte kritik, då den ansågs innebära ett för svagt skydd och för stora inskränkningar i och med sin inriktning på enbart de yngre barnen (a.a). Med lagstiftningen från 1924, “Lag om samhällets barnavård”, blev det sedan obligatoriskt för kommunerna att inrätta barnavårdsnämnder. I och med det gavs möjligheten att samla uppgifter som tidigare hade varit fördelade på ett flertal olika kommunala organ. Många fosterhemsplaceringar hade exempelvis tidigare hanterats av fattigvården. I och med denna lagstiftning inleddes en modernisering av barnavården och rätten och skyldigheten att ingripa när barn vanvårdades och misshandlades skrevs in i lagstiftningen (Lundström, 2011). Ökningen av institutionsplaceringar nådde sin kulmen under 1930-talet för att senare plana ut och stabiliseras i mitten av 1940-talet. Sedan dess har det skett en långsam men stadig minskning av barn i dygnsvård totalt sett, vilket kan ses som ett resultat av att fattigdom, fysisk sjukdom och trångboddhet minskade och inte längre utgjorde skäl för omhändertagande i samma utsträckning (a.a). Barnavårdsnämnden blev det lokala verktyget för arbetet och samtidigt inleddes ett arbete för att på central nivå inspektera barnavården. Vid den här tidpunkten bedrevs barnavården på de flesta platser ännu av politiker och det var inte förrän under 1960- och 1970-talet som arbetet började domineras av tjänstemän och så småningom socionomer. Det saknas forskning kring utvecklingen av fosterbarnsvården efter lagförändringen, vilket gör det svårt att säga hur utfallet faktiskt blev och hur fosterbarnsvården fungerade under den här perioden. Att dygnsvården på institution ökade är dock fastställt, och detta gällde för både små barn och för ungdomar på skyddshem. Trots den utbredda förekomsten av institutionsvård under 1930- och 1940-talet har det ända sedan 1900-talets början varit lagens intention

att barn i första hand ska placeras i familjer. Institutionsvård skulle därmed endast vara ett alternativ de gånger när familjehemsplacering inte var möjlig eller lämplig (Höjer, 2001).

1960 ersattes den tidigare barnavårdslagen med en ny lag, som även den balanserade mellan samhällsskydd och barnskydd. I lagstiftningen kan man skönja framväxten av barnpsykologi och begrepp som till exempel "vanart" har rensats ut. Institutionsvården minskade successivt och utgjorde under 1980-talets början knappt 2 000 platser, detta att jämföra med 8 000 platser under 1940-talet. Inledningsvis var minskningen av institutionsplatser inte planerad utan hade snarare en ekonomisk förklaring, då det var billigare att placera barnen i fosterhem. Från 1960-talet och framåt växer kritiken mot institutionsvården och får ett starkt genomslag i debatten, där vikten av mindre grupper och en mer familjeliknande institutionsmiljö betonas. Senare statliga utredningar, som till exempel Fosterbarnsutredningen (SOU 1974:7, refererad i Lundström, 2011) framhöll också fördelarna med fosterbarnsvård framför institutionsvård. Den nuvarande Socialtjänstlagen (SoL, SFS 2001:453) tillkom efter stark kritik mot den tidigare lagstiftningens patriarkala och konservativa drag och efter reformen blev frivillighet och service centrala begrepp. Inom den sociala barnavården var den mest påtagliga förändringen avskaffandet av en särskild barnavårdslag, men även inom regleringen av åtgärder fanns förändringar. På barnavårdsområdet fanns nu endast en tvingande åtgärd kvar: tvångsomhändertaganden, vilket reglerades i en särskild lag, Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU, SFS 1990:52). Till skillnad mot tidigare lagstiftning skulle enligt SoL (SFS 2001:453) nu omhändertaganden i första hand göras på frivillig basis istället för att som tidigare med tvång (Lundström, 2011).

I förarbetena till SoL (SFS 2001:453) framgår det att intentionen var att minska på institutionsvården till förmån för fosterhemsplaceringar. De barn- och ungdomshem som fanns skulle i första hand användas för grovt kriminella och/eller missbrukande ungdomar. Trots detta minskade andelen placeringar i fosterhem samtidigt som institutionsplaceringarna ökar under samma period (Höjer, 2001). När det gäller fosterbarnsvården betonade den äldre lagstiftningen tillsyn och kontroll av fosterhemmet, medan den nuvarande är mer inriktad mot en behandlingssideologi och att fosterbarnen ska ha bibehållen kontakt med sin ursprungsfamilj. Fosterbarnsvårdens övergripande mål kan sägas vara att barnen ska återförenas med sina föräldrar och att denna återförening underlättas av en bibehållen kontakt med föräldrarna (Vinnerljung, 1996).

Den sociala barnavården handlar i grunden om samhällets rätt att reagera på missförhållanden och att ingripa när barn utsätts för oacceptabla faror i det egna hemmet. Själva räddningen har i sista hand antingen handlat om att barnet ska få växa upp i en vanlig familj, ett fosterhem/familjehem, eller att det ska vårdas och behandlas vid en institution. I grund och botten har dessa två vårdarrangemang aldrig ifrågasatts i Sverige. Det går därmed att slå fast att det under större delen av 1900-talet hos myndigheter och beslutsfattare har funnits en förvissning om att barn, vars föräldrar inte själva kan ta hand om dem, ska vårdas i familj och inte på institution. Familjen ansågs vara den bästa miljön för

barn att växa upp i och man kan konstatera att det är stora förväntningar som ställs på familjen och dess vårdande och uppfostrande förmåga (Lundström 2011).

2.3 Samhällets uppdrag och familjehemsuppdraget

Förväntningarna på familjehem och dess önskvärda egenskaper har skiftat genom åren och likaså familjehemmens uppgift. Fram till slutet 1970-talet betraktades familjehemmen mer som ett ersättningshem och skulle fungera på samma sätt som ett biologiskt föräldraskap (Vinnerljung, 1996). Numera kan familjehemmen istället sägas fungera som ett kompletterande hem under kortare eller längre tid (Rasmusson & Regnér, 2013).

2016 fick 30 500 barn och unga vård enligt Socialtjänstlagen (SoL, SFS 2001:453) eller insats enligt Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU, SFS 1990:52). Det är framförallt barn över 15 år som får en insats och den vanligaste placeringsformen är familjehem. Oftast placeras barn enligt SoL (SFS 2001:453), vilket innebär att vårdnadshavarna gett sitt samtycke och det blir en så kallad frivillig placering (Socialstyrelsen, 2017). De gånger som vårdnadshavarna motsätter sig en placering kan socialtjänsten ansöka hos socialnämnden om ett omhändertagande enligt LVU (SFS 1990:52). Boendet i familjehemmet kan sträcka sig över en kortare eller längre tid, beroende på hur behovet hos det placerade barnet ser ut. Ett familjehem kan dels vara ett hem som finns i barnets eller ungdomens befintliga nätverk, dels ett hem där familjehemsföräldrarna inte har någon tidigare relation till barnet (Socialstyrelsen, 2017). Det utvalda familjehemmet ska ge barnet en god vård och se till att barnet får sina behov tillgodosedda, detta i samverkan med socialtjänst, föräldrar och andra berörda. För att alla barn och unga i familjehem ska få bästa möjliga förutsättningar till ett gott vuxenliv ska vården vara "trygg, säker, ändamålsenlig och präglas av kontinuitet" (Socialstyrelsen, 2019). Familjehemsföräldrarna tar hand om barnen och tillgodoser deras dagliga behov, men har inte den juridiska vårdnaden om dem. De saknar därmed möjlighet att fatta beslut i vissa frågor som rör barnen och måste därför stå i ständig kontakt med socialtjänsten och i vissa fall med barnens biologiska föräldrar och släktingar. Familjehemsföräldrarna ersätts ekonomiskt för sitt uppdrag av den placerande kommunen och familjehemsuppdraget regleras med ett avtal mellan kommunen och familjehemmet (Höjer, 2001).

Att noga följa och stödja de barn som omhändertagits för samhällsvård är en av den sociala barn- och ungdomsvårdens viktigaste uppgifter. Eftersom samhället övertar ansvaret för barnets fostran vid en placering är det särskilt angeläget att uppföljningen av vården bedrivs systematiskt och är regelbunden. Bestämmelserna om socialnämndens ansvar att noga följa vården regleras i SoL (SFS 2001:453) respektive LVU (SFS 1990:52). Där beskrivs att regelbundna personliga besök ska göras i hemmet där barnet eller ungdomen vistas, att enskilda samtal ska hållas med barnet, samt även samtal med den eller dem som har tagit emot barnet i sitt hem. Slutligen ska också samtal med vårdnadshavarna hållas. I regelverket står också att socialnämnden särskilt ska uppmärksamma barnet

eller den unges hälsa, utveckling, sociala beteende, skolgång samt relationer till anhöriga och andra närstående (Socialstyrelsen, 2013).

2.3.1 Barn som far illa

Barn kan vara med om svåra upplevelser av många olika orsaker. Vid naturkatastrofer och krig utsätts till exempel barn för fara och våld som drabbar dem på olika sätt. Trots det så är det inte just dessa barn man inom socialtjänsten åsyftar när man talar om ett barn som far illa. Uttrycket *barn som far illa* handlar istället om att ett barns grundläggande behov av omsorg inte är uppfyllt (Broberg et al, 2015). Det handlar om barn vars föräldrar brister i sin förmåga att ge sitt barn den omsorg det behöver. Det finns stora skillnader mellan samhällen, kulturer och familjer när det gäller normer, attityder och förväntningar kring barnuppfostran och föräldrars omsorgsansvar. Trots att normerna ser olika ut finns det ändå i alla samhällen gränser för när man anser att föräldrar inte har tagit det ansvar som krävs. Bedömningen av föräldrars bristande omsorgsförmåga som leder till att barn far illa sker alltid i en samhällelig kontext. I Sverige är det Socialtjänstlagen (SoL, SFS 2001:453) som tillsammans med Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU, SFS 1990:52) står för den centrala lagstiftningen i dessa situationer. Omsorgssvikt kan visa sig på flera olika sätt. Det kan exempelvis handla om vanvård där barn lämnas ensamma för mycket utan tillsyn eller där behoven av hunger, sömn och hygien inte tillgodoses. Det kan också bestå i form av misshandel och övergrepp. Misshandel brukar delas in i fysisk, psykisk, sexuell samt misshandel av ospecificerad form. I familjer där barn utsätts för någon form av omsorgsbrist förekommer vanligtvis även andra brister. När barn far illa talar man om *polyviktisering* vilket innebär att barnet utsätts för flera olika former av misshandel, övergrepp och vanvård samtidigt. Psykisk misshandel är den vanligaste formen av misshandel (Broberg, Almqvist, Risholm Mothander & Tjus, 2015).

2.3.2 Matchning

I samband med att man som familj har blivit godkänd som familjehem inleds en så kallad matchning där socialtjänsten försöker hitta ett barn som kan passa familjen. Barn som placeras i familjehem är en utsatt grupp som löper en större risk för psykisk och somatisk ohälsa när de blir vuxna. En misslyckad placering som innebär exempelvis byte av familjehem, kan medföra stora negativa konsekvenser för barnet. Därför är det viktigt att socialtjänstens utredningar av familjehem fungerar bra. För att säkerställa att familjehemmet kan tillgodose barnets individuella behov ska en matchning göras av barnets behov och det enskilda familjehemmets möjligheter att tillgodose dessa (Inspektionen för vård och omsorg, 2017). Svensk forskning om matchning saknas, och även internationellt sett är utbudet av forskning begränsat (Rasmussen & Regnér, 2013). En studie av familjehemsutredningar från Storbritannien visar att det saknas en tydlig referensram för vad som menas med matchning (Triseliotis et al., 2000, refererad i Rasmussen & Regnér, 2013).

2.4 Familjehemsutredningar

Tillvägagångssättet i genomförandet av familjehemsutredningar varierar mellan kommunerna. Socialarbetare inom familjehemsvården (såväl kommunalt som privat anställda) kan använda såväl avancerade, komplexa och tidskrävande utredningsmodeller som relativt ogenomtänkt metodik (Rasmusson & Regnér, 2013). Detta förfarande kan leda till att ett familjehems lämplighet bedöms olika från kommun till kommun. JO-granskningar och rapporter från länsstyrelserna visar att det förekommer att familjehem helt saknat utredning, vilket i de fallen främst gäller familjehem med en tidigare anknytning till barnet (a.a). Här nedan redovisas de tre modeller som används för utredning av familjehem i Sverige.

2.4.1 PRIDE

Utmärkande för utredningsmodellen PRIDE är framför allt att den bygger på en kombination av utbildning och utredning, där alla inblandade parter får vägledning genom omfattande manualer och handböcker (Rasmussen & Regnér, 2013). Under tiden som utbildningen pågår genomförs en utredning som bland annat innebär att föräldrarna får svara på frågor i en så kallad livsbok. En grundläggande princip med modellen är att familjens förutsättningar att ta emot ett barn ska bedömas genom ömsesidig dialog mellan utredaren och den aktuella familjen. Utgångspunkten i utbildningsmaterialet och livsboken är områden som anger vad en familjehemsförälder bör kunna. Följande punkter nämns: att vårda och fostra barn, att möta barns utvecklingsbehov och hantera störningar i utvecklingen, att stödja relationerna mellan barn och dess familjer, att ge barn tillgång till trygga och utvecklande relationer avsedda att bestå livet ut, och slutligen att arbeta som medlem i ett professionellt team. Kompetenserna, som utgör grundbegreppen i PRIDE, har utvecklats utifrån frågor som ställdes till familjehemsföräldrar och professionella om vilka färdigheter som kompetenta familjehemsföräldrar bör ha. Resultatet blev en lista på över 2 000 kompetenser, som sedermera komprimerades till ovanstående fem kompetenser. Det som gör PRIDE unikt är att dess innehåll har formulerats med utgångspunkt i vad professionen och brukarna anser är viktiga egenskaper (a.a).

2.4.1 Kälvestenmodellen

Modellen har fått sitt namn efter forskaren, teoretikern och praktikern Anna-Lisa Kälvesten, stark förespråkare för det som idag kallas för barnperspektiv (Rasmussen & Regnér, 2013). Studier av Kälvestenmodellens bakgrund och fortsatta användning visar hur forskning har knutits till praktiskt socialt arbete och att det var praktiker som förde kunskapsarvet vidare genom utbildning och handledning av modellen. Modellen har således sin bas i studier och projekt med anknytning till socialt arbete med familjer och barn och den användes tidigt för utredning och förståelse för såväl biologiska familjer som av familjehem. Utredningsmodellen ställer speciella krav på intervjumetodik, en metodik som bidrar till en informationsinsamling som liknar de halvstrukturerade intervjuer som genomförs i kvalitativ forskning (a.a). Utredningen börjar med ett eller flera hembesök före själva intervjun, som alltså bara är en del av modellen som helhet. Vid hembesöket bör två utredare delta för att bilda sig en uppfattning om hela familjen och man är då särskilt intresserad av att se hur familjen

samspekar och höra deras inställning till uppdraget. Vid den kommande intervjun intervjuas föräldrarna sedan var för sig (om de är två) av två intervjuare, detta för att öka möjligheten att göra en korrekt bedömning av föräldrarna. Intervjun innehåller både öppna och slutna frågor och även graderingsfrågor som syftar till att avgöra om makarna har samma inställning inom viktiga områden (a.a). Ett tillägg till intervjun kan vara att exempelvis ge familjehemsföräldrarna i uppgift att gå igenom och berätta om hur deras biologiska barn är och har varit. Ett annat komplement till intervjun är ett skattningsschema för att bedöma familjens problembelastning samt en familjekarta, kallad familjebild, med en förteckning över familjens tre generationer med tillhörande kommentarer. Grundläggande tankegångar för Kälvestenmodellen är att inledningsvis göra en kvantitativ mätning av familjens funktionsnivå, vilket sedan sammanställs i en manual för vidare bedömning. Utredningen syftar också till att belysa familjens uppfostringstyp och deras socialisation av barnen, där man söker interaktion mellan gamla och unga med klassificering efter uppfostringstyp. Slutligen handlar utredningen också om maktrelationen, som ett sätt att tolka drivkraften bakom föräldrarnas mönster för givande och tagande av emotionella behov (a.a).

2.4.2 BRA-fam

BRA-fam erbjuds av Socialstyrelsen som en standardiserad bedömningsmetod för rekrytering av familjehem. Metoden används i ett inledande skede av utredningen och består av ett instrument, en bedömningsmall och en manual. Informationen som framkommer ska sedan ligga till grund för en bedömning om familjen ska utredas vidare (Socialstyrelsen, 2014). Frågorna ska ge information till intresserade familjer om vad som förväntas av dem som familjehem och utredningen ger intressenterna tillfälle att reflektera över uppdraget. Evidensbaserad praktik ligger till grund för modellens utformning och manualen som används redogör för det kunskapsläge som instrumentet bygger på. BRA-fam bygger dessutom på utvecklingssekologisk teori och på kunskap om risk- och skyddsfaktorer, i metoden med fokus på de risk- och skyddsfaktorer som kan kopplas till familjehemsföräldrarnas egenskaper (a.a). Instrumentet fylls i individuellt av de blivande familjehemsföräldrarna och frågorna är dels relaterade direkt till personen som fyller i, dels till personens familj. Frågeformuläret är uppdelat i nio delar och innehåller en första del med frågor om familjesammansättning och boendesituation, en andra del som avhandlar personens fysiska och psykiska hälsa, historia av kriminalitet eller missbruk och om det har förekommit våld inom familjen. Den tredje delen tar upp personens skäl till att bli familjehem, familjens inställning, kontaktnät, och familjens uppfattningar om umgänge, vardag och uppfostringsstrategier. Del 4–9 fokuserar på familjehemmets ansvar och inställning när det gäller omvårdnad, skola och utbildning samt relationen med ursprungsfamilj och med socialtjänsten (a.a).

3. Tidigare forskning

I detta kapitel presenteras tidigare forskning som vi funnit relevant för vår uppsats. Det finns en bred forskning på området social barnavård, men den tar huvudsakligen upp andra dimensioner av ämnet än de frågeställningar och syfte som vi har med uppsatsen. Mycket av den tidigare forskningen handlar om det placerade barnet, inte lika mycket om familjehemsföräldraskapet. Vi har valt att fokusera på den forskning som har bidragit till kunskap inom det område som vi utforskar, nämligen familjehemsföräldrarna och deras upplevelse av uppdraget. Vi har främst använt oss av sökverktygen SocINDEX och Google scholar, med sökorden *familjehemsvård*, *familjehem*, *fosterbarn*, *fosterföräldrar*, *fosterbarnsvård*, *föräldraskap* samt *foster parent* och *foster care*. Vi har även sökt efter litteratur på Libris. Vi är medvetna om att en del av forskningen kan tyckas vara ålderstigen, men vi anser att den fortfarande har relevans eftersom studierna ofta förekommer som referenser i nyare forskning. Vid genomläsning har vi noterat att många av resultaten från de äldre studierna stämmer väl överens med resultaten från den senare forskningen. Det har varit värdefullt för oss att finna litteratur som tar upp de ämnen som vi berör, exempelvis hur familjehemsföräldrarna upplever kontakten med de biologiska föräldrarna och vilka motiv de uppger för att bli familjehem. Den tidigare forskningen har också vidgat vår förståelse för hur föräldrarollen i familjehemmet upplevs av familjehemsföräldrarna. Även studier som belyser det känslomässiga engagemang som det innebär att ta hand om ett barn, när det gäller anknytning, emotioner och samarbetet med de biologiska föräldrarna, har varit viktiga för oss i vårt skrivande.

3.1 Internationellt perspektiv

3.1.1 Kanada

The Needs of Foster Parents: A Qualitative Study of Motivation, Support and Retention av Tracy E. MacGregor, Susan Rodger, Anne L. Cummings och Alan W. Leschied (2006) är en kanadensisk studie vars syfte är att undersöka familjehemsföräldrars motiv till att ta sig an uppdraget, vilket stöd de önskar få under uppdragets gång, samt vilka faktorer som bidrar till att de stannar kvar i uppdraget. Studien visar att de vanligaste motiven var en inneboende altruistisk känsla, en önskan om att göra skillnad i ett barns liv och en önskan om att ha barn i hemmet. Den support de önskade få i uppdraget var känslomässigt stöd, exempelvis genom besök och genom att få stöd och hjälp att hantera barnets separationsångest och känslomässiga reaktioner vid placeringens början. Vidare önskade de också en fungerande kommunikation med den placerade myndigheten, samt att få känna sig delaktiga i det arbete som utförs kring barnet. Faktorer som familjehemsföräldrarna uppgav skulle underlätta för dem att fortsätta i uppdraget var att få ett utökat föräldrastöd, att introduceras i rollen stegvis samt att få nödvändig och korrekt information om det placerade barnet. Resultatet visar också att familjehemsföräldrarna såg en betydande fördel för sina biologiska barn att växa upp tillsammans med placerade barn. Föräldrarna ansåg att det gav de biologiska barnen en möjlighet att få lära sig och skapa förståelse om de olikheter som finns hos barn och även att de fick lära sig om att hjälpa andra.

3.1.2 USA

This is My Child: Differences Among Foster Parents in Commitment to Their Young Children, Mary Dozier och Oliver Lindheim (2006). Studien undersöker mödrar i familjehem och vad som påverkar deras känslomässiga engagemang för det placerade barnet. Resultatet visar att graden av engagemang kunde kopplas till hur många placerade barn som hade funnits i hemmet tidigare, där man såg att mödrar som hade haft fler barn placerade hos sig uppvisade ett lägre engagemang än de som hade haft färre barn. Det fanns också ett samband mellan moderns engagemang och barnets ålder när det placerades, och där kunde man se att ju yngre barnet var när det kom till familjen, desto högre engagemang hos modern i familjehemmet. Det känslomässiga engagemanget hade i sin tur påverkan på stabiliteten i placeringen, vilket kopplades ihop med att det fanns en ökad sannolikhet för en framtida adoption eller för en långvarig placering.

3.2 Övergripande perspektiv

Svensk forskning om fosterbarnsvård: en översikt (1996) av Bo Vinnerljung ger en övergripande bild av forskningsläget i Sverige när det gäller både motiven för att bli familjehem och hur familjehem ser på kontakten med det placerade barnets biologiska föräldrar. Översikten innehåller forskning kring vårdformens omfattning och stabilitet, fosterbarn i pågående vård, placerade barn som vuxna, de biologiska föräldrarna, familjehemsföräldrarna samt socialtjänstens arbete med familjehemsplaceringar.

Höjer (2012a) *Vård i familjehem* redogör för hur tankesättet att placerade barn i stort sett alltid far väl av att ha kontakt med sina biologiska föräldrar och syskon åtnjuter i stort sett paradigmatiske status både i Sverige och andra länder. Den studie som är mest refererad är troligen Fanshel & Shinn (1978, refererad i Höjer 2012a). Studiens resultat kan dock tolkas på två olika sätt. En slutsats var att regelbunden kontakt med föräldrarna under den inledande placeringstiden var utslagsgivande för barnets återförening med sina föräldrar. Den fortsatta kontakten var också värdefull för barnets välbefinnande, även om det aldrig skedde någon återförening. En annan del av forskningen visade att den grupp av barn som haft sporadisk eller ingen kontakt med sina föräldrar klarade sig bättre än de barn som hade haft tät kontakt. Gruppen med barn som haft gles eller ingen kontakt visade sig vara mera rotade i sina familjehem och klarade också separationer bättre. Dessa barn tycktes också ha mindre problem med identitetskonflikter. Någon tydlig slutsats som pekar mot att barns kontakt med föräldrarna alltid är positiv gick alltså inte att dra i denna undersökning. Även annan forskning på området visar en komplex och inte helt samstämmig bild av hur kontakten utformas samt vilken effekt den förväntas ha. Studier visar att kontakt mellan föräldrar och barn väcker smärtsamma känslor och minnen kring separationen, vilket kan vara en del av förklaringen till varför familjehemsföräldrarna

vittnar om hur det placerade barnets beteende påverkas efter träffarna med de biologiska föräldrarna (Haight et al 2003, refererad i Höjer, 2012a).

Höjer (2012b) *Föräldrar möter social barnavård - att ha sitt barn i familjehem* ger en inblick i de biologiska föräldrarnas värld och bidrar med deras perspektiv. Många biologiska föräldrar berättar om träffarna med barnet som att "vara på besök" i någon annans hem, vilket ger känslan av att inte kunna interagera med sitt barn på ett adekvat sätt. Även i de fall när föräldrarna har känt sig välkomna i familjehemmet, och kanske har haft en stående inbjudan att sova över, upplever de umgänget med barnet i familjehemmet som onaturligt och ospontant. Gemensamt för vad de biologiska föräldrarna uppger vara ett gott samarbete med familjehemmet är att de får fortsätta att betraktas som just *föräldrar*, även om deras barn är placerade. Det kan innefatta att regelbundet få information om barnet, men också att få vara delaktig i att fatta såväl stora som små beslut om barnet trots att det inte längre bor hemma.

I föräldrars ställe: en studie i fosterbarnens livssituation av Börjesson, Nordin, Magnberg och Persson (1976). Börjesson et al. tar upp motiven till att bli familjehem, där "slumpen" visar sig vara det vanligaste svaret på frågan varför familjerna tar emot ett placerat barn. Börjesson et al. synliggör även andra motiv och det näst vanligaste svaret från familjehemmet var "vi ville ha ett barn". Ytterligare ett bakomliggande motiv var ett socialt, politiskt eller religiöst engagemang hos familjehemmet.

Under 1970-talet kom flera böcker och rapporter om fosterbarnsvård. Anna-Lisa Kälvestens studie *40 fosterfamiljer med Skåbarn* (1973) fokuserar på de fosterfamiljer som tog emot barn som varit placerade på barnbyn Skå. Liksom Börjesson et al. (1976) visar Kälvestens studie att familjehemsföräldrar ofta är personer med ett socialt engagemang och stark medkänsla för andra människor. Kälvesten rangordnar 15 möjliga anledningar till varför informanterna väljer att bli familjehem och där hamnar "tycker om att hjälpa ett barn som har det svårt" på första plats, tätt följt av "jag tycker om att veta att jag gör en samhällsnyttig insats".

3.3 Historiskt perspektiv

I vårt uppsatsskrivande har det varit viktigt att förstå hur familjehemsvården har sett ut historiskt och hur den har vuxit fram till idag. Därför har vi haft nytta av Ann-Sofie Bergmans avhandling *Lämpliga eller olämpliga hem? –Fosterbarnsvård och fosterhemskontroll under 1900-talet* (2011).

Avhandlingen tar upp och beskriver lämplighetsbedömningar och talar om maktrelationer och kontroll inom fosterbarnsvårdens praktik. Den ger en historisk tillbakablick hur det i alla tider och i alla samhällen har funnits barn som av olika skäl inte har kunnat, eller inte har ansetts kunna, bo hos sina biologiska föräldrar. Lösningar på problemet har varierat. I Sverige har vi haft fosterhem där de här

barnen har placerats. Sedan mer än hundra år har det funnits bestämmelser om vem som får ta hand om fosterbarn och nya bestämmelser har införts vartefter i syfte att skydda de utsatta barnen. Fosterföräldrarna skulle vara lämpliga och barnens vård i hemmen skulle kontrolleras. Studien belyser att problemen med tillsyn av barnens vård är en återkommande fråga och att behovet av en förstärkt tillsyn är stort. Bergman (2011) påpekar också att säkerheten inom samhällsvård för barn och unga måste öka. Hon nämner också att det inte bara är bedömningarna och tillsynen av hemmen som uppfattas som ett problem i dagens familjehem utan det är också svårigheter att över huvud taget rekrytera familjehem.

3.4 Familjehemsföräldrar

Ingrid Höjer studie *Fosterfamiljens inre liv* (2001) beskriver vad som händer med familjerelationerna i ett familjehem med utgångspunkt från föräldrparet, inte med utgångspunkt från deras egna barn eller deras fosterbarn. Höjer har kunnat se att de flesta familjehem består av föräldrar som har ett stabilt förhållande och ofta lever enligt traditionella könsroller. Oftast är det kvinnan i familjen som har initierat tankarna på att bli familjehem. I studien framkommer att vad som upplevs som negativa aspekter med uppdraget är att familjehemmen blir trötta och dräneras på energi. Paren upplever också att de har ansvar för något de inte har makten att påverka eftersom de inte har vårdnaden för de barn som är placerade. Även det arvode familjen får för att ta hand om ett barn kan tolkas som negativt för de placerade barnen. Ytterligare en negativ aspekt Höjer kan se är att de biologiska barnen får mindre uppmärksamhet av sina föräldrar.

I Kerstin Vinterheds rapport *De andra föräldrarna: om fosterföräldrars förhållningssätt till fosterbarn* (1985) framgår att många fosterföräldrar är lyckliga i sin egen biologiska föräldraroll och anser att rollen som förälder har varit en av livets mest belönande uppgifter för dem. Genom att ta emot fosterbarn önskar de förlänga sitt föräldraskap och förlänga eller fortsätta de relationer som har gjort att de har känt mening, tillfredsställelse och lycka. Vinterhed menar att det också finns motiv av psykologiskt slag som handlar om att förstärka den egna föräldrarollen och det egna föräldraskapet. Det placerade barnet gör familjehemsföräldrarna till föräldrar i nästan högre grad än vad eventuella egna barn gör. Det placerade barnet befäster deras förmåga som fostrare, som personer med förmågan att ta hand om och ge god vård, omsorg och kärlek. Studien tar belyser också det som benämns som ”den heliga kontakten” (Vinterhed, 1985, s. 113) mellan det placerade barnet och dess biologiska föräldrar.

Ett utvalt hem till ett utvalt barn av Rasmussen och Regnér (2013) bygger på den första svenska forskningsstudien om utredningar av familjehem och belyser hur familjehemsutredningar genomförs i praktiken och vilka svårigheter och möjligheter som socialarbetare upplever med utredningsarbetet. I

boken beskrivs Kälvestenmodellen och PRIDE, och analyseras utifrån aktuell forskning. Bokens syfte är att beskriva, analysera, undersöka och diskutera familjehemsutredningar i teori och praktik och att belysa de problem, dilemman och möjligheter som finns inom området.

3.4.1 Föräldraskap och familj

Det moderna föräldraskapet - en studie av familj och kön i förändring (1997) beskriver dagens barnfamilj mot bakgrund av det aktuella forskningsläget inom området. Studien analyserar hur män och kvinnor formar sitt föräldraskap, partnerskap och identitet inom ramen för det gemensamma familjeprojektet. För att få en fördjupad bild av föräldraskapet har vi använt oss av Peter Berger (1974, refererad i Bäck-Wiklund & Bergsten, 1997) och tankar kring familjen som livsprojekt och hur vi skapar mening i tillvaron och formar vår identitet. I studien avhandlas och analyseras barnets centrala roll i livsplanen och hur livsplanen bidrar till att skapa förståelse om modernitet och föräldraskap, där familjen betraktas som en strategisk enhet inom vilken människor skapar trygghet och mening i tillvaron.

4. Teoretiskt ramverk

För att förstå familjehemsföräldrarnas handlande och de känslor som omgärdar och strukturerar deras situation har vi använt oss av emotionssociologi. Eftersom känslor ur ett emotionssociologiskt perspektiv ses som något som är nära sammankopplat med vad vi gör och vilket intryck vi ger i samspel med andra har perspektivet haft betydelse för att analysera hur det är att vara familjehem och vad familjehemmen uppger som den främsta drivkraften. Känslor är sammanbundna med den kontext de befinner sig i och existerar i alla sociala sammanhang. Tillsammans med emotionssociologin har vi valt att använda oss av begreppet *livsplan*, för att med dess hjälp synliggöra familjens roll som en meningsskapande enhet i livet. I livsplanen har barnet och familjen en central roll och utgör en arena där relationer och emotioner skapas och sammanförs. Synsättet om familjen som starkt betydelsebärande enhet har gett oss ytterligare ett perspektiv för att förstå drivkrafterna bakom att bli och fortsätta vara familjehem. Som en del av vårt teoretiska perspektiv har det även varit viktigt att ta med anknytning, då förmågan att knyta an är tätt sammankopplat med emotionsarbete. Med hjälp av anknytningsteorin kan vi också bättre förstå de utmaningar som det placerade barnet och familjehemsföräldrarna ställs inför i den nya familjekonstellationen.

4.1 Emotionssociologi

Vår utgångspunkt är att emotioner är en drivkraft i valet att bli och vara familjehem och därför blir emotionssociologin viktig för att förstå hur familjehemsföräldrar hanterar sina egna ambivalenta känslor inför att kunna uppfostra, ge kärlek och en trygg vägledning till ett barn som man inte har en

”naturlig” koppling till. Den känslomässiga anspänning som kan uppstå kan ha sin förklaring i hur annorlunda denna situation ter sig jämfört med att bli förälder i ”vanlig” mening. Att vara förälder menar vi är stark förenat med känslor. Dessa känslor kan vara både negativa och positiva. Den första tiden av ett barns liv är man som förälder direkt avgörande för barnets överlevnad vilket kan vara överrumplande i sig. Det är inte underligt om känslor av otillräcklighet eller överväldigande känslor av ansvar infinner sig. Vardagslivet blir inte vad det har varit, helt plötsligt finns det en till individ att rätta sig efter vilket inte alltid är enkelt utan kan många gånger vara tålamodsprövande. Dessutom förändras den tidigare parrelationen till att bli en föräldrelation. Som förälder ställs man inför känslomässiga utmaningar och det är inte alltid enkelt att följa alla steg av den emotionella och fysiska resa som ett barn gör på kort tid. Det som fungerar dåligt ena veckan kan lika gärna fungera jättebra nästa vecka.

Begreppet *känsla* kan ibland syfta till de sinnesförmåelser och erfarenheter som en person upplever inåt, medan *emotion* i sin tur syftar till vad personen kommunicerar utåt genom uttryck (Wettergren, 2013). Likt Wettergren utgår vi från att emotion står för en komplex känsla. Det innebär att alla emotioner också är känslor, men att alla känslor inte är emotioner. När man till exempel blir sparkad på smalbenet uppstår en fysisk smärta, en sinnesförmåelse, som är en slags känsla men inte en emotion. Smärtekänslan talar om att något har hänt och att någon har sparkat en på benet. Om personen som sparkat har gjort det med avsikt kan handlingen i sin tur ge upphov till *emotionen* vrede hos den som blir sparkad. Uttrycket av emotioner påverkas medvetet eller omedvetet av samhällets normer och inlärd värderingar. Det innebär också att emotioner kan ses både som biologiska och sociala. Inom samhällsvetenskapen används ofta emotion och känsla synonymt, även om känsla får en mer vardaglig klang än emotion som är ett vedertaget samhällsvetenskapligt begrepp (a.a). När vi i uppsatsen använder ordet känsla syftar vi alltså inte till sinnesförmåelsen i sig, utan till den komplexa emotionen, känslan, som kommuniceras utåt.

Emotionssociologin är ett forskningsområde som visar på känslors betydelse i samhället. I det emotionssociologiska perspektivet ses förnuft och känsla inte som ömsesidigt uteslutande, utan som sammanflätade fenomen. Emotionerna driver och styr socialt handlande samt de kognitiva överväganden som görs i och av detta handlande. Emotioner ses varken som privata, medfödda eller statiska, utan som objekt för social kontroll och styrning, konstruktion och förhandling. Emotioner har sin grund i sociala interaktioner och strukturella förhållanden. Individer och kollektiv hanterar och anpassar kontinuerligt sina känslor och känslouttryck efter uttrycks- och känslonormer i olika sammanhang och situationer (Wettergren, 2013). Vi människor påverkas känslomässigt av omgivningar, situationer och händelser och det vi känner påverkas av andras känslor. Emotioner är något som vi bär med oss i alla sammanhang. Det är emotioner som gör så att vi agerar som vi gör men de blir inte alltid synliga för oss. Emotionssociologi kan användas för att vi ska kunna förstå oss själva och vår omvärld på ett bättre sätt. Vad är det som gör att vi handlar på ett visst sätt, hur och varför är vi beroende av andra? Utan emotioner och utan förmåga att kunna känna in sin omgivning

vore det svårt för oss människor att följa vare sig normer, lagar eller regler. Det är våra emotioner som gör att vi finner oss i att rätta in oss i leden (a.a).

Emotioner kan ses som både orsaker till sociala handlingar och som ett föremål för sociala handlingar. Enligt emotionssociologin förutsätter en handling en känsla vilket leder till att den som inget känner utför inte heller några handlingar. Med emotionssociologi som perspektiv räcker det således inte att förstå mänskligt handlande genom att förstå hur en människa tänker, det är också av vikt att kunna förstå hur en människa känner. På 1970-talet började man inom emotionssociologin att tala om begreppen känslö- och uttrycksregler. Dessa regler innebär att det existerar outtalade normer och värderingar som i en bestämd kultur, i en bestämd grupp och en bestämd situation styr vad vi förväntas känna, när vi ska känna och hur vi förväntas uttrycka det som vi känner (Wettergren, 2013).

Inom emotionssociologin och känslomässigt arbete går det att skilja mellan ytligt och djupt handlande. Ett ytligt emotionellt agerande innebär att man låtsas känna något som man i verkligheten inte känner vilket skapar en känsla som är påklistrad, exempelvis ett leende där det inte finns glädje bakom. Det djupa emotionella agerandet betyder att den uttryckta känslan blir resultatet av den känsla som man aktivt upparbetat. Det innebär att man försöker övertyga sig själv om att något kommer bli på ett visst sätt, därmed skapas den känsla som man har tänkt uppnå. Varken ytligt eller djupt agerande är spontana känslor, eftersom man har lärt sig att agera på ett visst sätt vid olika situationer (Hochschild, 2003).

Dahlgren och Starrin (2014) talar också om känsloregler inom emotionssociologin. En känsloregel är det som styr det emotionella arbetet och som blir normerande i det samhälle där känslorna uttrycks. Sammantaget kan känslorna ses som ett slags manual för hur vi handlar och varför vi handlar på ett visst sätt. Känslorna ger oss ett moraliskt förhållningssätt hur vi bör agera (a.a.). Hur är man en bra förälder? Hur är man en bra förälder till ett barn som inte är ens eget? Känsloreglerna styr vårt emotionella handlande genom att tala om hur vi emotionellt bör agera i olika situationer. Vi blir medvetna om känsloreglerna genom att granska hur vi känslomässigt framträder och genom att observera hur andra människor värderar det sätt vi framträder på (a.a).

4.2 Livsplan

I begreppet *livsplan* har familjen och barnet en central roll. Familjen består av en arsenal av olika sociala band och utgör en meningsskapande kontext där relationer byggs och individuella livsplaner sammanförs (Bäck-Wiklund & Bergsten, 1997). I familjelivet blandas föreställningar om skyldigheter och rättigheter, ideal, drömmar och verklighet möts och vardagens praktik utformas inom dess ramar. Familjen blir central när människan på olika sätt försöker kompensera för förlusten av sammanhållande och meningsskapande länkar i samhället. Genom barnet skapas familjerutiner som ger kontinuitet, mening och sammanhang i tillvaron. Vården och omsorgen om barnet ger en överskådlighet och rutinerna kring barnet knyter samman den tid som är med den som snart ska

komma. Barnet bidrar till att skapa ett någorlunda tydligt och samtidigt tvingande och belönande sammanhang och barnets behov av omvårdnad blir därmed familjepjektets tyngdpunkt (a.a).

Begreppet livsplan kan härledas till det moderna samhällets uppdelning mellan olika vardagliga aktiviteter, sfärer och sammanhang, där det inom varje sfär utvecklas specifik kunskap. Peter Berger (1974, refererad i Bäck-Wiklund & Bergsten, 1997) menar att denna uppdelning även leder till en segregering i människors medvetande, då de olika sfärerna har olika kognitiva stilar och grundprinciper för meningsskapande och handling. Genom det sätt på vilket vi använder kunskap sker ett pågående flöde mellan olika sfärer. Detta flöde är dock inte jämnt och ömsesidigt, utan de mål och ideal som styr samhällets institutioner, arbetslivet och byråkratierna är dominerande. Dessa delar blir således lätt en del av vårt privatliv, medan privatlivets rådande kunskap och ideal - med fokus på relationer, känslor och ömsesidighet - har svårare att ta samma självklara plats utanför familjen och privatlivet. De många olika värderingar, bilder och förebilder som finns i samhället, men som saknar sammanhållande länkar, medför att kulturen som kollektivets delade värderingar har förlorat sin betydelse, vilket vi som individer måste förhålla oss till. Denna mångfald bidrar också till en känsla av görbarhet, det vill säga att livet är en pågående problemlösningsprocess och att allt därmed är möjligt. Parallellt med detta finns också känslan av att utbytet av varje handling ska vara maximalt, att allt alltid kan bli bättre och att vi har en ständig möjlighet att förbättra oss. Den moderna identiteten blir således öppen, osäker, instabil och i ständig rörelse och den formas genom vardagens problemlösning. Men den blir aldrig färdig; allt kan ständigt bli bättre och möjligheten finns alltid att förändra oss. Öppenheten och mångfalden gör att framtiden inte längre är förutbestämd utan tvärtom formbar och föremål för allehanda valmöjligheter som vi ställs inför. Med dessa valmöjligheter följer också ett ansvar för våra liv, och även för våra barns liv. Vi har själva möjlighet att välja färdriktning och på så sätt forma vår *livsplan* (a.a).

Med hjälp av begreppet livsplan kan vi förstå familjehemsföräldrarnas önskan om att få leva med barn och kan se hur barnet fyller tillvaron med rutiner som bidrar med mening och sammanhang för familjen. Genom att se barnen som en del av livsplanen skapas också en förståelse för den belönande känsla som uppstår i det förstärkta föräldraskapet, som familjehemsföräldraskapet kan sägas innebära med sina särpräglade villkor och utmaningar. När det handlar om utmaningar erbjuder livsplanen också ett sätt att se på den frustration och känsla av otillräcklighet som uppstår under den första turbulenta tiden med barnet, då rutiner uteblir och förutsägbarheten lyser med sin frånvaro.

4.3 Anknytningsteori

Anknytningsteorin har sitt ursprung i John Bowlbys arbeten på 1950-talet. Enligt teorin är en person som nyfödd genetiskt förprogrammerad att knyta an till sina föräldrar. Den primära anknytningspersonen hjälper barnet att balansera mellan trygghet och nyfikenhet och att reglera sina känslor. När utvecklingen sker som den ska utvecklar barnet en förmåga att söka sina

föräldrars/omvårdnadspersoners närhet och använder dem som en trygg hamn vid utforskandet av omgivningen. Bowlby menar att individens framtida relationer påverkas av hur anknytningen utvecklas (Hwang & Frisé, 2012). Den trygga anknytningen ligger till grund för vår mentaliseringsförmåga och är ett uttryck för psykologisk differentiering. Den mänskliga hjärnan är förprogrammerad att som förstahandsval sträva efter trygga anknytningsrelationer. När den strategin fungerar utvecklas den automatiskt utan att behöva läras in. Barn är av naturen är primärt objektsökande, vilket gör att de knyter an även till föräldrar som försummar dem. När ett barn inte får trygghet från sin anknytningsperson tvingas barnet aktivera ett sekundärt anknytningsmönster. Det innebär att barnet antingen måste deaktivera eller hyperaktivera sitt anknytningssystem i sina försök att nå fram till föräldern (Wennerberg, 2013).

Barnets möjlighet att reparera en störd anknytning är beroende av när under uppväxten som barn omhändertas och placeras. En annan aspekt som är av stor betydelse för hur anknytningen kan läka är barnets kognitiva förmåga och barn med god kognitiv förmåga har lättare att återhämta sig. Även familjehemmens möjlighet att ta emot barn i en så stressfri och konfliktfri miljö som möjligt har visat sig ha betydelse för hur barn klarar av att knyta an till familjehemsföräldrarna och bidra till att barnet utvecklas på ett positivt sätt. För att kunna lyckas så bra som möjligt är det viktigt att familjehemsföräldrarna får stöd via handledning från socialtjänsten samt trygga förutsättningar för att kunna klara av att möta barnets svårigheter vad gäller psykisk hälsa och störd anknytning (Broberg et al., 2015).

5. Metod

I detta kapitel redogör vi för vår forskningsansats och metod, samt beskriver hur vi har gått tillväga när det gäller urval, genomförande, bearbetning och analys. Vi redogör även för vår förförståelse och de etiska överväganden som gjorts under arbetets gång, samt resonerar kring studiens avgränsningar och dess validitet och reliabilitet. Avslutningsvis för vi en sammanfattande metodologisk diskussion.

5.1 Forskningsansats och metod

“Om man vill veta hur människor uppfattar sin värld och sina liv, varför inte prata med dem?” (Kvale & Brinkmann, 2014, s. 15). Att samtala är en grundläggande form av mänsklig interaktion och genom samtalet lär vi känna andra människor och får kunskap om deras erfarenheter, känslor och den värld de lever i. Som intervjuare får du tillfälle att lyssna till människors berättelser om sina drömmar, farhågor och förhoppningar och de i sin tur får en möjlighet att uttrycka sig kring sina erfarenheter och synpunkter med egna ord (a.a). Vi har valt att göra kvalitativa forskningsintervjuer med semistrukturerade frågor eftersom uppsatsens syfte är att beskriva och förstå centrala teman som informanterna, de intervjuade, upplever och förhåller sig till. I kvalitativa studier utgår man från att verkligheten kan uppfattas på många olika sätt och att det därför inte existerar en absolut och objektiv

sanning (Kvale & Brinkmann, 2014). Den kvalitativa forskningsintervjun är av intresse för både den som intervjuar och den som blir intervjuad, det vill säga för oss som blivande socionomer och för familjehemsföräldrarna. Att finna mening i den intervjuades livsvärld är centralt för den kvalitativa forskningsintervjun. Genom den kvalitativa forskningsintervjun uppstår ett samspel mellan den intervjuade och den som intervjuar, vilket gör att de båda parterna påverkar varandra ömsesidigt. Centralt är att täcka både det faktiska planet och meningsplanet, där vi utgår från ord och inte siffror. Avsikten är att erhålla nyanserade beskrivningar som återger den kvalitativa mångfalden och inte att komma fram till en fast kategorisering. Den kvalitativa forskningsintervjun är fokuserad på vissa teman i den intervjuades livsvärld. Kvalitativa studier omfattar ofta ett litet antal personer, men i gengäld strävar forskaren efter att undersöka dessa desto djupare. Därigenom är det inte möjligt att generalisera på ett vanligt sätt och siffror är heller inte förekommande för att belysa omfattningen av ett problem utan används i så fall för att göra resultat mer lättöverskådliga. De data man som forskare får fram baseras istället på ord, beskrivningar och kvaliteter (a.a).

Vår uppsats har en induktiv ansats, vilket innebär att vi på basis av våra iakttagelser strävar efter att komma fram till en förklaring av något (Watt Boolsen, 2007). Vi har använt våra data som utgångspunkt och detta har sedan fått styra vårt val av teori. I kvalitativa studier är hermeneutik en viktig aspekt. För att hitta en djupare liggande mening krävs det att man har ett holistiskt synsätt och är medveten om att empirin ska studeras utifrån sitt sammanhang. Inom hermeneutiken koncentreras datainsamlingen till grupp-dynamiska, psykologiska eller socialpsykologiska variabler där interaktionsmönster, känslor och handlingar undersöks med syftet att förklara och förstå dem. Undersökningen resulterar i en beskrivning eller tolkning som ger förståelse för dynamiken i och omkring en grupp eller organisation. Denna förståelse kan i sin tur leda till förändring av handlingar och strategier (a.a).

5.2 Urval och genomförande

För att skapa överensstämmelse mellan forskningsfråga och urval har vi gjort ett målinriktat urval, vilket innebär att vi har intervjuat personer som är relevanta för den aktuella forskningsfrågan, i det här fallet familjehemsföräldrar. Enligt Bryman (2011) är ett målinriktat urval det den typ av urval som lämpar sig bäst vid kvalitativa intervjuer. Kontakten med familjehemmen förmedlades till oss via olika socialtjänsters familjehemsvårdsenheter. Genom de olika familjehemsvårdsenheterna fick vi förslag på familjer som vi kunde kontakta för en förfrågan om intervju. Vi ringde sedan upp dessa familjer, informerade om studien och frågade om de kunde tänka sig att medverka. Vi använde oss således inte av något missivbrev till våra tilltänkta respondenter. Det faktum att familjehemsvårdsenheterna var behjälpliga med urvalet kan medföra ett problem för studiens resultat, då det finns en risk att de familjer som har blivit tillfrågade och utvalda har blivit att de betraktas som särskilt lämpliga och "bra" familjer. Det finns skäl att anta att familjehemsenheterna har undvikit att tillfråga familjer där placeringen har präglats av problem eller där akuta krissituationer har uppstått, detta av såväl etiska

som praktiska skäl. Av etiska skäl vore det olämpligt att ytterligare belasta ett familjehem som upplever svårigheter med sin placering. Det här är således något som bör tas i beaktande vid den fortsatta läsningen av uppsatsen.

Alla intervjuer genomfördes under en tidsperiod av två veckor och samtliga har gjorts i de intervjuades hem, förutom en som genomfördes i en stadsdelsförvaltnings lokaler. Vi har varit två intervjuare vid alla tillfällen och har under intervjun gemensamt ansvarat för att ställa frågor. Det faktum att vi båda aktivt har deltagit i intervjuerna har gett en större möjlighet att under intervjuns gång reflektera och följa upp frågor och uttryck än om vi hade varit ensam ansvarig för frågeställandet. Intervjuerna har i genomsnitt tagit en dryg timme att genomföra och alla intervjuer har spelats in för att sedan kunna transkriberas och analyseras. Vi har genomfört sex intervjuer med totalt sju familjehemsföräldrar, tre kvinnor och fyra män. Vid fem av intervjuerna har vi enbart intervjuat en person ur föräldraparet, men vid den sjätte och sista intervjun var båda föräldrarna närvarande och deltog i intervjun samtidigt. Alla familjehem som vi träffade har barn placerade hos sig nu, vilket var ett aktivt val från vår sida. Några av familjehemmen har tidigare erfarenhet av att vara jourhem och kontaktfamilj, men har i dagsläget mer långsiktiga placeringar. En utförligare förteckning över våra respondenter presenteras i inledningen av resultatkapitlet.

Eftersom vi har valt att göra semistrukturerade intervjuer har vi använt oss av en allmänt hållen intervjuguide med två övergripande teman samt underfrågor. Vi har medvetet valt att hålla intervjuerna så öppna så möjligt för att stimulera familjehemsföräldrarnas egna berättande. Eftersom vi har intervjuat privatpersoner och inte människor i sin yrkesutövning finns det en risk att vi inte har varit tillräckligt kritiska i våra frågor och inte har velat pressa våra informanter på mer information genom att ställa många följdfrågor. Men det finns också en etisk aspekt i detta förhållningssätt, då vi har velat undvika att intervjupersonerna ska känna sig pressade att under intervjun berätta mer än de från början hade tänkt sig. Vår strävan har varit att få dem att känna sig bekväma i sitt berättande och vi upplever att det öppna samtalsklimatet har stimulerat berättandet och har gjort att vi har fått mer fördjupade svar än vi hade fått om vi hade ställt fler frågor och varit mer styrande.

5.3 Bearbetning, tolkning och analys

5.3.1 Transkribering

Kvale och Brinkmann (2014) menar att intervjun kan ses som ett samtal som utvecklas mellan två eller flera människor ansikte mot ansikte, medan utskriften av densamma kan ses som en översättning mellan muntligt och skriftligt språk, där konstruktionerna på vägen mot målet bygger på en rad olika bedömningar och beslut. Utskriften blir således en översättning från en berättarform till en annan: från den muntliga diskursen till den skriftliga. De båda författarna skriver vidare att transkribera är att transformera, med andra ord att ändra från en form till en annan. Genom utskriften struktureras intervjusamtalet i en form som lämpar sig för närmare analys och utskriften blir därmed föremål för och inledningen på en analytisk process. Kvale och Brinkmann menar också att det är omöjligt att

besvara frågan om vilken som är den korrekta valida utskriften, då det inte finns någon sann och objektiv omvandling från muntlig till skriftlig form. En mer konstruktiv fråga vore enligt dem i så fall: Hur ser den utskrift ut som lämpar sig för vårt forskningssyfte? Genom att ge samtalet en litterär stil kan man lättare belysa nyanser i ett uttalande och förenkla för läsaren att förstå meningen i intervjupersonens berättelse (a.a).

Eftersom vår uppsats inte handlar om att göra en språklig analys av intervjuerna har vi vid transkriberingen strävat efter att ha den talspråkliga tonen i behåll, men samtidigt försökt att skapa en läsvänlig text som lämpar sig för utskrift och analys. Vi har därför markerat pauser, tvekan och avbrutna meningar hos talaren, men har i vissa passager gjort en tolkning från tal- till skriftspråk för att tydligare få fram innebörden i samtalet och för att göra texten mer tillgänglig för oss som läsare. Vi har markerat betoningar med versaler och avslutat meningar med utropstecken de gånger vi har velat påvisa att något sagts med emfas. Vid de tillfällen när tonfall och känsloläge har haft betydelse för berättandet har vi noterat detta inom parentes, och på det viset återgett audiovisuella signaler och nyanser i det talade språket som annars är svåra göra rättvisa i skriven text. Vi har aldrig medvetet bytt ut ord utan hela tiden strävat efter att ligga så nära talaren som möjligt i stil- och språknivå.

5.3.2 Tolkning och analys

Redan under själva intervjuförloppet kunde vi efter hand ana vissa teman som kunde bli aktuella inför vår kommande analys, då vi tidigt såg vissa tydliga mönster i informanternas berättelser. Vi har kontinuerligt under intervjuperioden diskuterat sinsemellan om respondenternas svar och tillsammans skissat på olika teman för deras berättelser. Transkriberingen blev sedan en möjlighet till ytterligare reflektion över olika teman och en bekräftelse på att vissa teman som vi tidigt kunde skönja verkade bestå. Efter transkriberingen påbörjade vi den faktiska tolkningen och kodningen av materialet. Watt Boolsen (2007) beskriver kodningen som ett sätt att dela upp materialet i mindre delar utifrån bestämda principer, och att dessa kodningsprinciper sedan blir starkt avgörande eftersom de är vad vi sedan tittar efter i materialet. Vi läste igenom de transkriberade intervjuerna ett flertal gånger för att finna mönster och tendenser och gjorde sedan mer detaljerade genomläsningar för att söka efter det som blev våra kategorier och teman. Vi skapade tre övergripande kategorier som vi sedan fyllde på med underrubriker som passade in under respektive huvudkategori. Dessa grupperingar gjorde att vi kunde strukturera arbetet och gå vidare i analysen. Enligt Bryman (2011) är denna tematiska analysmetod ett av de vanligaste angreppssätten när det gäller kvalitativa data och han konstaterar att just sökandet efter olika teman återfinns i nästan alla tillvägagångssätt vid kvalitativ analys (a.a). Under arbetets gång har vi reviderat våra teman, flyttat om underrubrikerna och även förkastat vissa undergrupper. Av tids- och platsbrist har vi tvingats begränsa oss och stryka vissa teman och vi har då utgått från studiens syfte och gått vidare med de teman som bäst svarade mot syfte och frågeställningar. Våra tre övergripande teman och dess underrubriker finns redovisade i uppsatsens resultatkapitel.

5.4 Förförståelse

Att tolka ett material är omöjligt utan en förförståelse. Våra individuella erfarenheter, vår uppfattning om världen och den kontext vi existerar i, vårt språk, vår utbildning, allt sammantaget påverkar vår tolkning (Bergström & Boréus, 2018). Texters betydelse uppfattas olika beroende på vem som skriver och vem som läser. Det är omöjligt att exakt återge vad som sägs i en intervju och därmed också omöjligt att återge exakt hur andra har tolkat ett material (a.a). En av uppsatsförfattarna gjorde under höstterminen 2018 sin verksamhetsförlagda utbildning på en familjehemsenhet inom socialtjänsten och kom där i kontakt med såväl personal som familjehemsföräldrar och placerade barn. Under praktikperioden väcktes en nyfikenhet på familjerna som hade gjort valet att bli familjehem, både på deras bevekelsegrunder att bli familjehem men också deras upplevelse av att vara det. Det faktum att en hel termin spenderades tillsammans med personal på enheten för familjehemsvård kan göra att det blir svårare för oss att anta en kritisk blick gentemot vårt arbete, detta gäller gentemot såväl socialtjänsten och deras arbete som mot familjehemsföräldrar och deras uppdrag. Vi är två författare till denna uppsats och även om en av oss inte har någon praktisk förförståelse och erfarenhet av familjehemsvård har vi båda innan och under arbetets gång fått möjlighet att fördjupa oss i ämnet. Vi har även besökt enheten för familjehemsvård och haft möjlighet att tillsammans möta handläggare för samtal och information om vad arbetet innebär.

5.5 Etiska överväganden

Etiska överväganden och riktlinjer har en stor betydelse för forskningens kvalitet, genomförande och hur resultat av forskning på ett ansvarsfullt sätt sedan kan användas. De forskningsetiska överväganden som görs handlar till stor del om att hitta en rimlig balans mellan olika legitima intressen, varav kunskapsintresset är ett av dem (Vetenskapsrådet, 2017). Då den sociala barnavården utgör en viktig del av det sociala arbetets praktik anser vi det vara värdefullt att bidra med kunskap till området som rör familjehem och familjehemsplaceringar, givet att detta görs med hänsyn tagen till de forskningsetiska aspekterna. I användandet av kvalitativ metod är forskaren själv ett viktigt redskap då det gäller att samla in och tolka data. Eftersom studien omfattar förhållandevis få informanter som kan komma att ge mycket av sig själva krävs det att vi som forskare försäkrar oss om att informanterna inte kan identifieras samt att de inte riskerar att lida någon skada av studien. Allt deltagande bygger på frivillighet och informanterna måste själva ge sin tillåtelse efter att ha fått noggrann information. Dessa grundläggande aspekter har vi tagit i beaktande fortlöpande under vårt uppsatsarbete. När det gäller forskningsetiska överväganden har Vetenskapsrådet publicerat fyra allmänna krav för forskare att beakta vid genomförandet av studier (www.codex.vr.se). Nedan följer dessa forskningsetiska krav, en sammanfattning av dess innebörd samt hur vi explicit har förhållit oss till dem i vår studie.

Informationskravet: Forskaren ska informera de av forskningen berörda om den aktuella forskningsuppgiftens syfte. Detta innebär att forskaren skall informera uppgiftslämnare och undersökningsdeltagare om deras uppgift i projektet och vilka villkor som gäller för deras deltagande. De skall därvid upplysas om att deltagandet är frivilligt och om att de har rätt att avbryta sin medverkan. Informationen skall omfatta alla de inslag i den aktuella undersökningen som rimligen kan tänkas påverka deras villighet att delta. När vi inledningsvis tog kontakt med förfrågan om deltagande fick våra respondenter en grundläggande förhandsinformation om studiens syfte och hur vi ämnade genomföra undersökningen. Vid intervjutillfället gav vi ytterligare information om det tänkta upplägget och betonade återigen att deras deltagande var frivilligt och att de hade möjlighet att höra av sig i efterhand om de vill stryka något ur intervjun eller helt dra tillbaka sin medverkan.

Samtyckeskravet: Deltagare i en undersökning har rätt att själva bestämma över sin medverkan och forskaren skall inhämta uppgiftslämnares och undersökningsdeltagares samtycke. I vissa fall bör samtycke dessutom inhämtas från förälder/vårdnadshavare, till exempel om de undersökta är under 15 år och om undersökningen är av etiskt känslig karaktär. Vår intervjustudie omfattade enbart intervjuer med myndiga och vuxna personer, vilket gjorde att vi enbart behövde inhämta samtycke från de medverkande själva. Vi har vinnlagt oss om att ha ett aktivt förhållningssätt till samtyckeskravet såväl före, under som efter intervjuerna med våra respondenter. Det innebär i praktiken att vi noggrant har informerat intervjupersonerna om att deras medverkan är frivillig, samt att de när som helst kan avbryta sin medverkan. Vidare har vi informerat om att de även kan avböja att svara på vissa frågor samt att de efter intervjuns genomförande kan be att få stryka vissa frågor, partier eller delar av intervjun. Vi har även informerat om att de i efterhand kan be att få hela intervjun bortplockad om de så önskar. Vi gjorde valet att inte använda oss av någon samtyckesblankett eftersom det skulle kännas för formellt i mötet med föräldrarna som vi intervjuade som privatpersoner. Vi gjorde bedömningen att det var tillräckligt med den noggranna information som vi gav våra informanter muntligt.

Konfidentialitetskravet: Uppgifter om alla i en undersökning ingående personer skall ges största möjliga konfidentialitet och personuppgifterna skall förvaras på ett sådant sätt att obehöriga inte kan ta del av dem. I vår studie har vi bytt ut namnen på de medverkade, samt i de fall det varit aktuellt ändrat eller utelämnat detaljer av sådan karaktär att det kan avspegla vem eller vilka vi har talat med. Vi har avsiktligt hållit informationen kring informanterna väldigt sparsmakad och enbart tagit med det som kan ha relevans för studiens resultat. Det finns en möjlighet att personal inom socialtjänsten kan identifiera några av intervjudeltagarna, då det är genom deras försorg vi har kommit i kontakt med våra respondenter. Dessa personer har dock tystnadsplikt genom sin yrkesutövning. Vår strävan har hela tiden varit att så långt det är möjligt garantera konfidentialitet för studiens medverkande. Uppgifter av känslig karaktär samt vår källdata, såsom bandupptagning och transkriberat material, har vi förvarat på ett sådant sätt att ingen utomstående ska kunna ta del av det. Vi har under studiens gång gjort ett medvetet val att undvika diverse molntjänster för lagring av den här typen av känsligt material.

Nyttjandekravet: Uppgifter insamlade om enskilda personer får endast användas för forskningsändamål. De uppgifter som vi har samlat in under vår studie kommer inte att användas av någon annan, eller till något annat ändamål, än till det uppsatsarbete som vi nu slutfört och redovisar här. Denna information har vi även delgivit våra informanter vid intervjutillfället.

5.6 Studiens avgränsningar

Eftersom studiens syfte är att undersöka hur det är att vara och bli familjehemsföräldrar har vi medvetet valt att enbart tala med familjehem som är aktiva och som i dagsläget har barn placerade hos sig. Vi har alltså inte genomfört intervjuer med familjehem som tidigare haft placerade barn men som inte har det längre. Vi har också valt att intervjua föräldrar i familjer som tar emot längre placeringar och alltså inte bara kortare jourplaceringar eller som enbart är kontaktfamiljer. Några av våra informanter har dock erfarenhet av att vara både jour- och kontaktfamilj, men har sedan övergått till att ta emot mer stadigvarande placeringar. Vi har aktivt gjort valet att inte genomföra intervjuer via telefon, Skype eller motsvarande eftersom vi upplever att det personliga mötet är en av den kvalitativa intervjuens främsta styrkor och att en intervju på distans inte till fullo kan ersätta den kontakten.

5.7 Studiens validitet och reliabilitet

Begreppen validitet och reliabilitet har sina rötter i den kvantitativa forskningen och inom kvalitativ forskning diskuteras frågan om huruvida begreppen är relevanta för den här typen av undersökningar (Bryman, 2011). Reliabilitet, tillförlitlighet, rör frågan om resultaten från undersökningen blir desamma om undersökningen genomförs på nytt, eller om resultaten påverkas av slumpmässiga eller tillfälliga betingelser. Reliabilitet blir oftast aktuellt vid kvantitativa undersökningar och kan till exempel handla om huruvida ett mått är stabilt eller ej. Begreppet validitet handlar om mätning - mäter studien verkligen det den utger sig för att mäta? (a.a)

Inom den kvalitativa forskningen pratas det om svårigheterna med reliabilitet och validitet, då forskaren i sig är både ett mätinstrument och uttolkare av mening vid analysen av data (Larsson, 2005). Reliabiliteten inom kvalitativ forskning låter sig inte fastställas på ett enkelt och tydligt sätt, eftersom man inte gör någon mätning i den bemärkelsen utan främst vill upptäcka och beskriva ett visst fenomen och dess beskaffenhet. Samma sak med validiteten: om man utgår från en induktiv metod, vilket är vanligt inom kvalitativ forskning, ska forskningen leda fram till begrepp vilket innebär att det inte finns några färdiga begrepp att utgå och mäta ifrån (a.a). Vad gör då den kvalitativa undersökningen till en vetenskaplig undersökning? På vilket sätt kan resultaten bedömas vid kvalitativa studier? Validiteten hänger samman med graden av informationsrika fallbeskrivningar och undersökarens förmåga att analysera sina data. För att nå meningsfulla insikter från materialet behövs öppna intervjufrågor så att de fångar in det man har för avsikt att undersöka. Forskaren strävar således efter att få så informationsrika beskrivningar som möjligt av informanterna och vinnlägger sig om att de har fått uttrycka sina uppfattningar och upplevelser (a.a). Som vi har redogjort för i kapitlet om

studiens genomförande använde vi oss av en intervjuguide med två övergripande teman samt underfrågor med områden som vi ville beröra. Genom att ha en öppen intervjuguide kunde vi stimulera det spontana berättandet hos intervjupersonerna och ge dem möjlighet att själva formulera sig kring sina upplevelser, precis som nämns här ovan om kvalitativ validitet (a.a).

Bryman (2011) använder fyra olika begrepp för att på ett strukturerat sätt undersöka validitet och reliabilitet, såväl externt som internt. Med *intern validitet* åsyftas om det finns en överensstämmelse mellan forskarens observationer och de teoretiska idéerna som han eller hon utvecklar. Under tiden som vår uppsats har tagit form har även de teoretiska idéerna utvecklats, och de har på så sätt formats och styrts utifrån vårt material och våra observationer. Detta gör att vi anser att studien har en god intern validitet. Vidare talar Bryman (2011) om *extern validitet*, och menar med det frågan om studiens resultat går att generaliseras till andra sociala miljöer och situationer. Den externa validiteten är ofta ett problem i kvalitativa studier på grund av det begränsade urvalet och dess tendens att använda sig av fallstudier. I vårt fall har studien låg extern validitet, då den egentligen inte säger något mer än om just de personer som vi har träffat och deras upplevelse av att vara familjehem. Däremot kan de olika teman vi redovisar i resultat- och analysdelen utgöra en grund för vidare studier av kvantitativ karaktär, som exempelvis enkätundersökningar med frågor inom dessa områden. Att göra fortsatta studier och använda sig av ett liknande underlag skulle således vara ett sätt att generalisera utifrån det resultat vi har fått.

När det gäller intern reliabilitet så handlar det om huruvida medlemmarna i forskarlaget är överens om hur resultatet ska tolkas. Eftersom vi är två uppsatsförfattare och alltså tillsammans har tolkat och analyserat materialet är den här frågan aktuell för oss. Vi menar att vår studie har hög *intern reliabilitet*, då vi under hela processens gång har haft en aktiv dialog kring materialet och hur ska tolkas. Vi har båda deltagit vid alla intervjuer och således hört samma sak vid samma tillfälle, och vi har analyserat transkriberingarna både tillsammans var och en för sig. Genomgående under arbetet har vi varit samstämmiga i våra tankar och åsikter om hur materialet bör tolkas. *Extern reliabilitet* uppnås enligt Bryman (2011) om det man har undersökt är möjligt att undersökas igen, det vill säga om undersökningen är möjlig att upprepa. Bryman (2011) skriver att det är svårt att uppfylla detta kriterium i kvalitativ forskning i allmänhet och vår uppsats är inget undantag. Människors upplevelser och åsikter förändras över tid och vad en person väljer att berätta i en intervju kan vara avhängigt den tid och plats där intervjun genomfördes, och även den person som har genomfört intervjun. Det är därför inte rimligt att tro att en annan person skulle kunna genomföra våra intervjuer och få samma resultat som vi har fått. Med detta sagt menar vi att vår studie har en tämligen låg extern reliabilitet. Denna låga externa reliabilitet har vi dock försökt att balansera upp genom att vara frikostiga med citat i vår resultatdel och att redovisa dessa i en så obearbetad form som möjligt. Detta för att läsaren själv ska kunna dra slutsatser utifrån vad våra intervjupersoner har svarat och berättat för oss.

5.8 Sammanfattande metoddiskussion

Eftersom vi ville få kunskap om informanternas upplevelse av att vara och bli familjehem valde vi att göra kvalitativa semistrukturerade intervjuer. Vi anser att den metoden är mest gynnsam för att få svar på våra forskningsfrågor, då det ger en möjlighet att ställa djupare och mer personliga frågor genom att skapa ett öppet och personligt samtalsklimat utan allt för många ramar. Intervjuformatet gav oss också möjlighet att följa upp och ställa följdfrågor och därmed få mer utvecklade resonemang som svar. Att istället använda fokusgrupper med familjehemsföräldrar hade kunnat vara en alternativ metod. Enligt Bryman (2011) beskrivs fokusgrupper ofta som en mer naturlig typ av forskning än kvalitativa intervjuer, detta eftersom samtalet i gruppen har större likheter med hur människor diskuterar olika frågeställningar i sin vardag (a.a). En fördel med fokusgrupp för vår studie vore att deltagarna skulle kunna stimulera varandra i sitt berättande och inspireras av vad andra säger och på så sätt ta avstamp i det. Det skapas en annan dynamik i en grupp, vilket skulle kunna vara gynnsamt för samtalsklimatet. Vi menar dock att en nackdel med fokusgrupper är att inte alla kommer till tals i den utsträckning de kanske skulle önska och att det forumet inte passar alla människor. Vi upplever att vi fick djupare och mer känslomässiga berättelser i det intimare möte som skapades mellan oss och intervjupersonerna, där de vågade öppna sig mer och blottlägga sina känslor i samtalet. I en fokusgrupp finns också risken att deltagarna anpassar sina svar utifrån vad de andra tycker och tänker och därmed håller inne med intryck och känslor som de upplever sig vara ensamma om. Nu fick vi istället ett resultat som inte var färgat av andras åsikter.

Vi gjorde ett aktivt val att genomföra intervjuerna på plats och inte via telefon eller exempelvis Skype, då vi tror att en del av den kvalitativa intervjuens fördelar går förlorade utan det personliga mötet. Fördelen med att träffa intervjupersonerna är att vi hade en annan möjlighet att notera gester, kroppsspråk och känslouttryck under intervjuens gång. Eftersom vi har använt oss av emotionssociologi som teoretisk tolkningsram har det varit värdefullt att även kunna ta med den typen av visuella signaler i vår analys. En annan aspekt av att träffa informanterna personligen är att vi vid alla tillfällen utom ett genomförde intervjuerna i personernas egna hem. Detta tror vi också bidrog till berättarlusten och samtalets öppenhet, då det ingav en trygghet hos intervjupersonen. En annan metodmässig fördel som vi kan se med vår undersökning är att vi har intervjuat tre mödrar och fyra fäder och alltså har en blandning i könsfördelningen mellan föräldrarna.

Vid planeringen av studiens genomförande funderade vi på huruvida vi skulle intervju båda parterna i föräldraparet eller inte. Vi bestämde oss för att enbart intervju en av föräldrarna, delvis av praktiska skäl eftersom det kan vara svårt för båda föräldrarna att frigöra tid för intervjun. Vid den sista intervjun föll det sig så att båda föräldrarna var hemma och vi tog därför beslutet att båda skulle medverka. Vid intervjun och senare transkriberingen blev det tydligt för oss att det påverkade intervjun på så sätt att intervjun dels blev mycket längre, dels lite mer av ett samtal till sin karaktär då våra roller som intervjuare inte blev lika tydliga. Vi upplever dock inte att det påverkade

öppenhjärtigheten hos dem vi intervjuade, utan tvärtom upplevde vi dem båda som frispråkiga och samstämmiga i förhållande till varandra.

Eftersom kontakten med familjehemmen förmedlades till oss genom olika socialtjänsters familjehemsvårdsenheter kan det finnas en osäkerhet hos familjehemsföräldrarna huruvida deras svar går att koppla till dem själva och om uppsatsen kommer att läsas av personal på respektive enhet som de tillhör. Trots att vi noggrant har informerat om hur vi går tillväga med aidentifiering, vilket beskrivs närmare i kapitlet om etiska överväganden, kan det ändå kvarstå en oro kring detta och den osäkerheten skulle kunna färga några av svaren som vi har fått. Det finns därmed en risk att informanterna har valt att utelämna känsliga saker eller förminskat upplevelser av negativ karaktär. Vår bild är dock att vi har fått ärliga och uppriktiga svar på våra frågor, och flera av de intervjuade föräldrarna har uttryckligen sagt att de har uppskattat att få tala med oss om upplevelsen av att vara familjehem, då det inte uppstår så många tillfällen att göra det till vardags. Efter intervjuerna har många sagt att det har varit givande att få sätta ord på sina tankar och nyttigt att få formulera dessa tankar högt för sig själv.

6. Resultat och analys

I detta avsnitt presenteras resultatet från vår insamlade empiri. Empirin består av sex intervjuer med totalt sju stycken familjehemsföräldrar. Informanternas svar redovisas i en tematiserad form i tre övergripande kategorier. Dessa inbegriper att bli och vara familjehem, att knyta band och föräldraskap. Var och en av dessa kategorier är uppdelade i två underrubriker, som var och en avslutas med en analysdel. I analysen använder vi oss av emotionssociologi, begreppet livsplan och anknytningsteori för att förstå vårt resultat. Vi beskriver även vårt resultat i förhållande till den tidigare forskningen på området. För att underlätta vidare läsning av resultatet följer här nedan en kort redogörelse för informanterna och deras familjeförhållanden:

Informant 1: **Annika** bor med sin man Per och deras placerade barn **Filip** 10 år. Filip är deras första placering och han har bott hos dem sedan han var drygt två år. De har två gemensamma biologiska barn i 20-årsåldern sedan innan.

Informant 2: **Tina** lever med sin man Björn. De har tre barn mellan 12 och 17 år placerade hos sig och de har genom åren haft många placeringar, både kortare och längre. I familjen finns också tre vårdnadsöverflyttade barn och ett som har blivit adopterat. Tina och Björn har även fyra utflyttade biologiska barn tillsammans.

Informant 3: **Adam** är ensamstående och har 18-åriga **Lowe** placerad hos sig sedan ett år tillbaka. Adam har inga biologiska barn sedan tidigare och detta är första gången han tar emot ett placerat barn.

Informant 4: **James** är frånskild och har delad vårdnad om det placerade barnet **Tim** som ska fylla 10 år. Han och hans före detta fru har tre biologiska barn tillsammans och Tim är deras första placering. Tim har bott i familjehemmet sedan han var 1,5 år och bor nu växelvis varannan vecka hos James och hans före detta hustru.

Informant 5: **Barbro** lever med Erik tillsammans med det placerade barnet **Calle**, 6 år. Calle är deras första placering och han kom till familjen när han var 3,5 år. Erik har sedan innan två biologiska barn i övre tonåren som bor hos familjen varannan vecka.

Informant 6: **Stefan** lever med sin man **Jacob** och har nioåriga **Emil** placerad hos sig sedan två månader tillbaka. Emil är deras andra placering och ingen av dem har några biologiska barn sedan tidigare. Stefan och Jacob medverkade båda två vid intervjutillfället.

6.1. Att bli familjehem

6.1.1 Motiv

Beslutet att ta sig an ett barn som inte är ens eget och som man inte har någon tidigare relation till är stort. I de intervjuer som vi har gjort framkommer det att det finns en önskan och en förhoppning om att livet ska kunna pågå som vanligt med jobb och relationer och att det placerade barnet ska kunna smälta in i familjen som om det vore ett biologiskt barn. Barbro berättar att hon och hennes man Erik hade en önskan om att få ta emot en långvarig placering, gärna med ett lite yngre barn utan svårare funktionsvariationer. De berättar att deras strävan var att kunna skapa en så vardaglig familjesituation som möjligt tillsammans med barnet där både Barbro och Erik hade som mål att kunna arbeta heltid. Även Stefan och Jacob berättar om deras önskan om en familjesituation som så långt som möjligt efterliknar ett "vanligt" föräldraskap. De berättar att de i första hand önskade en uppväxtplacering där de kunde få möjlighet att skapa en djupgående relation till barnet.

Man såg det här fina som finns i många familjehem, att de är en familj och att blod inte behöver vara tjockare än vatten, och vilka fina föräldrafigurer många familjer är för de här placerade barnen som kommer från trasiga bakgrunder och blir trygga och faktiskt får bra liv. (Stefan)

Annika beskriver hur det var för henne och hennes familj när de fick veta att deras barn skulle komma till dem och det bakomliggande syftet till att de valde att bli familjehem.

Och så fick vi barnbesked, och så kom han till oss! Man fick önska lite om ålder tror jag. Om man ville ha jourplacering eller tillfällig, men vi ville ha en långtidsplacering. Vi ville hjälpa ett barn. Alltså det var vårt syfte - att ett barn ska bort från det sociala arvet, så att man kan hjälpa och stötta föräldrar. (...) Och vårt uppdrag, som det var från början: rädda ett barn från soc., om man säger så. Och bryta den, bryta den... Jag märker övriga släkten på mammans sida, att de fortsätter på samma sätt. Arvet går vidare där, men här bryter vi det. Jag tror att miljön påverkar mer än arvet. Sin genetiska [bakgrund] kan man inte påverka, men miljön gör jättemycket. Att få känna sig som en i familjen. (Annika)

Det Annika berättar är att kunna hjälpa till på ett samhällsligt plan, att lyfta bort ett barn från ett negativt sammanhang till ett mer positivt och samtidigt kunna finnas där för den biologiska familjen. Även Tina berättar att det alltid, både hos henne själv och hennes man, har funnits en stark längtan efter att kunna hjälpa till. Tina återger att Björns farmor och farfar drev ett boende för äldre med funktionsvariationer när Björn var liten och att han på så sätt är uppvuxen med att finnas där för dem som på olika sätt befinner sig i någon form av utsatthet. Tina berättar också att de hade kompisar som var familjehem vilket gjorde att intresset att bli familjehem växte sig starkt. Tina och hennes familj har både varit kontaktfamilj, jourfamilj och familjehem för flera barn under 25 års tid. Vid frågan hur det är att vara en kombination av familj och insats svarar Tina att hon och Björn inte ser det som att det de gör är en insats utan att det är något som är så involverat i deras vardagsliv och familj att hon istället ser uppdraget och insatsen som ett sätt att leva.

James berättar att det delvis var hans engagemang i föreningslivet som bidrog till beslutet att ta emot ett placerat barn. Han är aktiv i och har varit med och grundat en förening för människor från en viss region av världen och i den föreningen hade de uppmärksammat problematiken med splittrade familjer och barn som omhändertas. Föreningen har uppmärksammat att de gånger barn placeras i svenska hem så har barnen utvecklat sämre kontakt med de biologiska föräldrarna än om barnen placeras i familjer som kommer från samma region av världen som barnet. Föreningen har engagerat sig i att hitta familjer från samma region som barnet för att på så sätt hitta möjligheter för de biologiska föräldrarna att vara närmare sina barn. Föreningen såg en vinst i att dessa barn skulle komma till föräldrar med samma kulturella bakgrund, och inledde därför ett påverkansarbete gentemot såväl sina medlemmar som mot myndigheterna att familjer med samma kulturella bakgrund kunde bli familjehem och ta emot ett placerat barn. Engagemanget sammanföll med att han och hustruns biologiska barn började bli större och de kände båda att tiden och möjligheten nu fanns att ta hand om ett barn. James berättar:

Vi började känna att "oj, ungdomarna håller på att dra iväg", så det kändes att det blev lite tomt och då började vi tänka på att kanske ta emot ett barn. (...) Bland oss i föreningen försökte vi informera folk och då tänkte vi i min familj, jag och min fru, att innan barnen börjar försvinna kanske vi skulle kunna ta emot ett annat barn. Men sen tänkte vi att vi också har ett litet barn, eller ja... Och då får det här barnet prata vårt språk. Det ska inte få oss att börja prata svenska bara för att det är ett enskilt barn. Vi ska inte ändra vår levnadsstil och vårt sätt att kommunicera i hemmet. (James)

Barbros berättelse om deras beslut att bli familjehem tar sin början i många års försök att bli gravid. Barbro berättar för oss om hur förlusten av ett biologiskt barn förutom en stor sorg och tillvaro i kris också skapade ett tomrum och ett frågetecken kring vad framtiden nu skulle innehålla. Både Barbro och Erik var vid den tidpunkten välinformerade om att familjehem fanns, de hade kunskap om systemet och visste att behovet av familjer var stort. De hade även bekanta som själva var familjehem som kunde delge dem deras upplevelse av att ta emot ett placerat barn. Barbro berättar också om hur beslutet att bli familjehem bottnar i ett starkt socialt engagemang och hur det på ett visst plan för dem också kan ses som ett politiskt ställningstagande. Hon säger:

-Det är ju, för mig är det ju på ett annat plan en politisk handling. Att ställa upp och hjälpa barn som far så illa, det är ju liksom... Alla ska bara steppa upp och ta hand om ett barn, så känns det.

-Som en sorts medborgerlig...

-Ja, skyldighet fan i mig alltså! (...) Det är inte "mina barn och andras ungar", det är allas våra barn! (Barbro)

Både Stefan och Jacob hade länge längtat efter att få ha ett barn i sina liv att ta hand om innan de till slut bestämde sig för att bli familjehem. Processen att bli familjehem har varit lång och tankarna hade funnits hos dem under flera år innan de för första gången kontaktade socialtjänsten. Innan dess hade de funderat på såväl adoption som surrogatföräldraskap. Stefan var väl bekant med socialtjänstens arbete med placerade barn och kände till möjligheten att vara familjehem. Stefan och Jacob berättar att familjehemsföräldraskapet för dem är ett sätt att få vara förälder. När beslutet väl togs kände de båda att de var redo att bli familjehem. Stefan beskriver hur de resonerade:

Vi är stabila, vi har varit tillsammans länge, vi har bra ekonomi och vi har kärlek över. Vi har utrymme för det. Och så tror jag att det växte fram där på slutet, när vi väl bestämde oss för att "nu kontaktar vi någon och kollar av". Och då får man börja processen med att bli utredda och hela den processen. Så det var så det gick till. (Stefan)

Sammanfattningsvis vittnar familjehemsföräldrarnas berättelser om hur beslutet att bli familjehem har vuxit fram och där kan vi skönja olika incitament, inte sällan i kombination med varandra. Genom det sociala engagemanget har man fått tillgång till en arena som många andra vet väldigt lite eller inget alls om, och med den kunskapen i bagaget har beslutet sedan formats.

6.1.2 Analys av "Motiv"

Vid analys av intervjuerna har det framkommit att skälet till att bli familjehem kan se olika ut. För vissa finns en vilja att hjälpa till genom att rädda ett barn från ett destruktivt socialt arv och att istället få växa upp i en trygg miljö där man som familjehem samtidigt kan stötta de biologiska föräldrarna. Som många av informanterna nämner finns det en uttalad önskan om att få vara förälder, både att få bli förälder, men också om att få fortsätta vara förälder när de biologiska barnen har blivit större och kanske lämnat hemmet. När tid och plats plötsligt frigörs har man möjlighet att ge plats åt

en ny individ i hemmet och att få fortsätta sitt föräldraskap och omsorgsgivande. När det gäller att betrakta familjehemsuppdraget som ett alternativt föräldraskap kan vi se att ett starkt socialt engagemang har bidragit till att man fattat beslutet att just bli familjehem, snarare än att adoptera eller att bli förälder på andra alternativa sätt. Många gånger beskrivs drivkraften att bli familjehemsförälder också som en önskan om att göra något meningsfullt, att bryta ett barns sociala arv och även i ordalag som en ”medborgerlig skyldighet”, där man som privilegierad samhällsmedborgare bör ta ansvar för sina medmänniskor. Detta förhållningssätt förekommer dels i kombination med en barnlängtan och en önskan om att få vara förälder, dels med det sociala engagemanget som enskild drivkraft. En gemensam nämnare för båda motiven är att skapa en meningsfullhet och ett sammanhang i livet, såväl på ett individuellt som samhälleligt plan.

Utifrån vår teoretiska utgångspunkt menar vi att känslor ger handlingskraft och energi, framförallt i samband med valet att bli familjehem. Det framgår nu tydligt av informanternas berättelser att det bakomliggande motivet att ta emot ett behövande barn var förenat med en rad känslor med stor betydelse. Några av informanterna pratade om ett hem som blev ”tomt” efter att de biologiska barnen var utflugna. Andra om ett ”tomrum” inombords efter förlusten av ett biologiskt barn. En ytterligare informant berättade att hon upplevde känslor av ”skyldighet” att ta sitt ansvar och ge plats för ett behövande barn. Känslor som handlade om att vilja ge kärlek. Valet att bli familjehem var också förenat med en rad känslor av oro, en sorts ambivalent känsla om man nu gör rätt val. Denna typ av känslor var dock inte så starka att paren valde att avstå från att ta sig an uppdraget som familjehem.

Höjer (2001) visar att familjehemsföräldrar ofta betraktar barn och familj som något av det viktigaste i livet. De tycker att de lever ett gott liv med stabilitet, trygghet och kontinuitet och har en önskan om att använda sig av sitt överskott på ett bra sätt och vill göra en social insats. Vidare uppger familjehemsföräldrarna att de tycker om att leva med barn och att de ser livet med barn som en del av sin *livsplan*. De har ofta ett stort socialt intresse och när en önskan om att få göra en insats, att få möjlighet att engagera sig i andra människors liv. De berättar om en önskan om att få använda sin föräldrakompetens på ett sätt som kan gagna fler barn än bara deras egna och generellt sett präglas motivet av en önskan om att ta ansvar och ge omsorg om andra. En knapp tredjedel av respondenterna i Höjers studie uppger att de har tänkt på föräldraskapet som ett alternativ till adoption. De menar att det viktiga är att få *leva* med barn, och inte nödvändigtvis att det är enbart ”deras” barn (Höjer, 2001).

Även Kälvesten (1973) visar att det placerade barnet måste passa in i familjens behovsmönster. Studiens informanter uppger en önskan om att hjälpa ett barn som har det svårt och att göra en samhällsnyttig insats som främsta skäl för att ta sig an familjehemsuppdraget. Vidare finner Kälvesten att det placerade barnet uppfyller ett känslomässigt behov på samma sätt som biologiska barn gör: någon att bry sig om och att känna sig behövd. I studien framkommer också att de placerade barnen fyller ett tomrum som uppstår då vuxna barn flyttat hemifrån (a.a). Detta styrks även av internationell forskning, där MacGregor, Rodger, Cummings och Leschied (2006) talar om en inneboende altruistisk

känsla hos familjehemsföräldrarna som en del av motivet. I studien framkommer även motiv som att få leva med barn i hemmet (a.a).

När det handlar om *barn som livet mening* talar både Höjer (2001) och Vinterhed (1985) om detta. I Vinterheds studie framgår det till exempel att familjehemsföräldrar ser föräldraskapet som en av livets mest belönande uppgifter och att familjehemsskapet har gjort att de kunnat förlänga och fortsätta föräldraskapet och de relationer som har gett livet lycka, tillfredsställelse och mening. Även Höjers studie visar att för många av paren är det barn som ger sammanhang och mening i tillvaron, och föräldraskapet blir för dem en sammanhållande faktor. Utan barn kan livet kännas tomt och de ser barn och familj något av det viktigaste i livet. Föräldrarna i hennes studie beskriver hur de vill använda sin "överskott" och göra en insats för andra. De har en önskan om att få leva med barn, som inte nödvändigtvis måste vara deras egna biologiska. Vi har hört liknande beskrivningar och i resultatdelen beskrivs exempelvis familjehemsskapet från en av våra informanter som "deras sätt att få vara föräldrar" och samma person berättar även att en av drivkrafterna att bli familjehem är känslan av att "ha kärlek över".

Likt Höjer (2001) kan vi härleda våra informanters motiv till Bergers (1974, refererad i Bäck-Wiklund & Bergsten, 1997) tankar om livsplanen, där han menar att livsplanen blir en del i identitetsarbetet och att det är genom den som den individuella biografien formas. Hur kommer det sig då att barn har en så stark och central roll i våra livsplaner? Bäck-Wiklund och Bergsten (1997) fann i sin undersökning att det dels handlar om rutinerna kring barnet, dels om barnet själv. Att ha och upprätthålla rutiner skapar kontinuitet, mening och sammanhang i tillvaron. I våra försök att kompensera för förlusten av samhällets meningsskapande länkar ger vi människor istället familjen en central roll som bärare av gemensam och individuell mening, i det här fallet med barnet som styrande för processen. I centrum för barnfamiljen finns barnets behov av mat, omsorg och kärlek, vilket skapar en grundstomme som finns där under många år. Dåtid, nutid och framtid knyts plötsligt ihop i ett någorlunda tydligt sammanhang och familjelivets tyngdpunkt återfinns i barnets behov. Kring dessa behov skapas så rutinerna som ger livsmening åt föräldrarna. I brist på kollektiva värderingar och meningsskapande uppstår en strävan om att istället skapa mening inom ramen för familjen (a.a).

6.1.3 Förberedelser

När familjehemmen får veta att det finns ett barn som väntar på att bli placerat i familjen börjar förberedelser av olika karaktär hos familjehemmen. Stefan och Jacob berättar att redan när de fick veta att det fanns en liten nioårig pojke som skulle kunna passa dem så satte tankeprocessen igång. De berättar om en stark längtan som infann sig när beskedet om att ett barn skulle placeras hos dem kom, en längtan som satte igång en känsla av att vara gravid. Stefan och Jacob berättar också om den anknytning och det tidiga känslomässiga engagemanget som tidigt uppstår, och hur de redan innan de första mötena målade upp en bild av vad det var för barn de skulle träffa. När Stefan och Jacob slutligen fick träffa Emil berättar de att det inte var några problem att knyta an känslomässigt till Emil

utan att de ganska snabbt kände att det fanns en personkemi mellan dem. De beskriver att det kändes enkelt och otvunget att prata och de hade inga svårigheter att umgås. Även Annika beskriver hur de känslomässiga banden knyts redan i ett tidigt skede, och hur det var när hon och hennes familj fick reda på att de skulle bli familjehem åt Filip:

Så fick vi se en bild på den ljuvliga lilla krabaten. Det var, ah, alltså du vet! Att bara se ett barn på en bild, det var helt otroligt. En helt otrolig känsla. Så åkte vi hem med en bild, och ont i magen. Vad har vi gjort? Nu har vi bundit upp oss. Jag skulle bli mammaledig. Jag har inte fött barnet... (Annika)

Tina berättar att hon i början kunde känna oro kring hur hon skulle hantera om ett placerat barn fick komma hem till sina föräldrar igen eftersom hon som familjehem går in med alla känslor utan förbehåll. Tina nämner att hon inte skulle kunna göra det jobb hon gör utan att släppa känslorna fria och ta till sig varje barn med kärlek. Hon beskriver att hon inte har några svårigheter att knyta an till ett barn utan att det sker ganska omgående.

Själva anknytningen börjar ju redan när nån från socialtjänsten ringer och säger ”Du, jag har en femårig tjej här, skulle ni kunna tänka er...?” Då har vi redan börjat knyta an, då väntar vi barn. Eller om de ringer och säger ”Du, en 14-årig kille här, han skulle behöva någonstans att bo i några månader...” Javisst säger vi och så börjar vi tänka. Då bor den killen i våra hjärtan liksom. Det låter flummigt att säga så, men så fungerar det. Det börjar redan när någon ringer och frågar. (Tina)

Vid sidan om den känslomässiga förberedelsen pågår också en praktisk förberedelse, där boendet ska ställas i ordning för att göra plats för ytterligare en familjemedlem och kanske ledighet sökas från arbetet. Adam berättar att han ordnade en ny bostad när han fick veta att han skulle få bli familjehem. Han ville att personen som skulle flytta in till honom skulle få ha ett eget rum och att det blev bråttom att renovera och göra klart allt. Även Annika berättar hur planerna för familjen ändrades och att de bestämde sig för att byta bostad när de fick veta att ett barn väntade på att bli placerat hos dem. De hade byggt ett hus som de skulle bo i tills de biologiska barnen hade flyttat hemifrån och sedan var planen att de skulle bo i en lägenhet mitt inne i stan. Men när de fick veta att Filip väntade på att få komma till dem berättar Annika att hon kände att Filip behövde ett hus med en gräsmatta att springa och leka på och dessutom ha nära till skola och kompisar, vilket gjorde att familjen bytte bostad.

Under dessa praktiska förberedelser beskriver några av våra intervjupersoner hur de också började tvivla på sin egen förmåga att klara av att ta hand om ett placerat barn, och hur de drabbades av eftertänksamhet inför det uppdrag som de hade åtagit sig. Adam berättar hur han tänkte:

Under en kort men intensiv tid hade jag väldigt stark ångest inför vad jag hade tagit mig an. (...) Det var en kort period, men ett antal dagar då jag funderade, vad har jag skrivit upp mig på? Det jag har skrivit upp mig på kan jag inte dra mig ur, för det gör jag inte när jag bestämmer mig för saker. Och då blev det så starkt, den känslan att han är mitt ansvar. För det är så jag känner helt och hållet. Och när han är mitt ansvar betyder det att jag har ansvar för

allt i hans liv. Det är så jag känner. Han ska ha ett liv som är bra och om han inte får det blir det mitt ansvar.
(Adam)

Även Barbro sätter ord på hur tankarna och tvivlet gick när de stod inför faktum att det fanns ett barn som skulle kunna passa dem, och hur de särskilt funderade kring placeringen utifrån sin tidigare erfarenhet av att ha förlorat ett barn:

Det var vi jättetydliga med, att vi hade den här sorgen: Det är upp till er att avgöra hur ni tycker att vi, om vi är kompetenta nog ändå, om vi är ”färdiga”, om det är en faktor. För det är ju också så, att de här barnen som behöver familjer, det är ju inte färdiga små perfekta ungar. Det är ju små totaltrasiga troll man får! Så man behöver ladda i ordentligt med kärlek från början för att det ska bli bra. Och har vi den kapaciteten? Det är svårt att veta. (Barbro)

Under intervjuerna har vi fått höra berättelser om hur våra informanter upplever perioden innan det placerade barnet flyttar till familjehemmet. För några blir de praktiska förberedelserna ett sätt att mentalt ställa sig in på att familjen kommer att utökas med en ny individ. Vid sidan av de praktiska förberedelserna berättas också om känslomässiga förberedelser. Informanterna talar även om det tvivel som kan uppstå kring den egna förmågan att ta hand om ett placerat barn.

6.1.4 Analys av ”Förberedelser”

Innan ett barn placeras vittnar våra informanter om olika typer av förberedelser som sätts igång. För vissa handlar det om en mental förberedelse där ett känslomässigt engagemang startar på ett tidigt stadium. Någon berättar att processen startar redan när familjehemmet får veta att det finns ett barn som behöver placeras. För andra började den känslomässiga anknytningen redan när de fick se en bild på det tilltänkta barnet. Den mentala förberedelsen beskriver informanterna som tankeprocesser som sätts igång och liknelser dras med att vara gravid som innebär ett väntande och ett längtande efter barnet där fantasibilder byggs upp kring vad det är för barn man väntar på. Vid sidan av positiva känslor av förväntan, spänning och längtan träder ibland också ambivalenta känslor in som oro, ångest över ansvaret, ifrågasättande kring sin egen kapacitet att ta hand om ett barn. Förutom de känslomässiga förberedelserna beskriver informanterna hur de förbereder sig praktiskt både att vara mammalediga trots att de inte själva fött barnet och genom att byta bostad så att det ska passa barnet som kommer. Enligt emotionsforskare så är känslor förenat med en rad ritualer och inövade beteendemönster som också sammanfaller med föreställningar om vad som är rätt och riktigt att göra (Wettergren, 2013). En sådan ritual som paren gjorde var att iordningställa fysiska rum till barnen. Som en del av förberedelse var också själva längtan efter barnet, ett barn som man kallar för ”krabat” och som man säger redan finns i deras hjärtan redan innan det fysiska mötet.

6.2 Att knyta band

6.2.1 Den första tiden

När det placerade barnet väl har kommit till sitt familjehem ska ett vardagsliv påbörjas och familjehemmet ska lära känna barnet och barnet ska lära känna sin nya familj. Eftersom barnet i de flesta fall kommer från en otrygg miljö har inte de primära anknytningsbehoven blivit tillgodosedda, vilket blir uppenbart när barnet kommer till sin nya familj. Annika beskriver den första tiden med barnet som svår. När Filip skulle sova första natten hos sin nya familj hade Annika fått höra av det tidigare jourhemmet att Filip var enkel att lägga. Det var bara att gå ut ur rummet och släcka lampan. Om Filip började gråta var det bara att vänta några minuter så skulle han tystna, men jourhemmet beskrev att Filip i princip aldrig började gråta. Annika upplevde att metoden inte alls kändes rätt för henne. Intuitivt kände hon att hon ville stanna i rummet tills Filip hade somnat och Annika frågade sig själv om hon verkligen skulle gå emot den känslan.

Första nattningen när han skulle bo hos oss, där gick jag liksom... Ska jag gå emot [råden från jourhemsmamman]? Hon [jourhemsmamman] kände säkert att hon hade socialen på sin sida. Men jag kände att det gick emot mig, det blev en kollision med mig själv. Det hade jag aldrig gjort med mina biologiska [barn]. Jag skulle aldrig stänga dörren och bara gå ut. Så jag satt där bredvid honom och höll i fingret. Och han grät inget! Han grät ingenting! (Annika)

Annika fick berättat för sig av socialtjänsten att Filips beteende kunde förklaras med att han alltid hade fått sätta sig själv i sista hand och aldrig varit nummer ett. Ingen hade hjälpt honom. Han hade bara fått ligga själv, berättar hon.

Barbro berättar om hur hon upplevde den första inledande tiden med Calle. Calle var väldigt utåtagerande och väldigt arg. Han pratade inte och kunde inte sova på nätterna. Barbro berättar att hon kände sig maktlös och tänkte att det enda hon kunde göra var att sitta med Calle i sitt knä och försöka lugna och sjunga för honom.

Hjärtat höll på att hoppa ur bröstet. Jag tänkte väldigt mycket på att det här är... Om han fick välja så skulle inte han göra så här. Men han kan inte välja, för han har *inga* andra val. Det är liksom hans korta, korta liv som har gjort att han inte kan, han kan inte vissa saker. Och det är *inte* hans fel. Väldigt enkelt egentligen. (Barbro)

James berättar att den första tiden hemma med Tim präglades av pojkens saknad efter det tidigare jourhemmet där han hade bott. Tim grät mycket och ofta och ropade namnen på de personer som han hade bott hos innan. Trots att de hade fått mycket information och förberedelser av socialtjänsten om att dessa situationer kan uppstå säger James att han ändå inte hade förväntat sig så starka reaktioner från Tim. James berättar att det var en enorm smärta för Tim att splittras från sin jourfamilj och komma till en ny och säger att det var en svår uppgift att nå fram till en lugn och trygg tillvaro. Att den första tiden i familjehemmet kan vara omtumlande för både barnet och familjehemsföräldrarna vittnar

även Stefan och Jacob om. De beskriver hur uppslitande det var precis efter Emils flytt från jourhemmet och berättar om känslan att utsätta barnet för ytterligare ett uppbrott.

Den första dagen när han kom hit... han var helt otröstlig alltså. Han grät nästan hela dagen och vi fick turas om att sitta och hålla om honom, och han bönade och bad oss om att skjutsa tillbaka honom. Vi fick liksom turas om, en fick ta hand om honom och en fick gå iväg och gråta, för vi drabbades ju också av det. (...) Jag tyckte att det var en fruktansvärd dag, första dagen han kom hit. För det kändes som att vi...misshandlade det här barnet nånstans. Sen, efter det, har det bara gått framåt. Och nånstans var det ändå bra att han har känt så för dem [jourhemsfamiljen], för då kan han känna så igen. (Stefan)

Efter den inledande tiden har allt bara gått framåt i deras relation med Emil, och Stefan berättar med glädje om ett stort ögonblick när Emil för första gången sa att han tyckte om Stefan och Jacob. Stefan och Jacob berättar att även i skolan har Emil anpassat sig bra och kommit in i klassen. Skolsituationen beskrivs som trygg och bra, och de säger att Emil tycker om sina klasskamrater. Och det var just i anslutning till skolan som ett annat genombrott skedde när Emil hade med sig en kompis hem efter skolan, något han inte hade haft tidigare och inte heller från den tid när han bodde i jourhemmet. Stefan och Jacob berättar att de tolkar handlingen som att Emil börjar finna sig till rätta och känner sig trygg med familjehemmet och sina kompisar, något som stärker dem som familjehem. Adam berättar om en speciell händelse där han kunde känna att bandet mellan honom och Lowe växte sig starkare. Lowe hade bott hos Adam i en dryg månad och fastemånaden kom. Adam valde då, trots att han inte själv är strikt troende, att fasta tillsammans med Lowe. Adam berättar att han såg det som en första handling som fick honom och Lowe att komma närmare varandra och som Lowe verkade tycka att det var fint att de gjorde tillsammans. Adams upplevelse är att han och Lowes band snabbt blev starka och att det redan efter en månad kändes som att Lowe hade bott hos Adam i fyra-fem år. Adam tror att det kan ha berott på att Lowe är en familjekär person och har ett behov av att existera i samvaron av en familj, något han har saknat och inte fått.

Informanterna berättar om olika typer av svårigheter den första tiden. En del av barnen har uppvisat ett agerande med skrik och gråt medan andra har varit tysta och inte tagit någon plats överhuvudtaget. Det berättas om hur svårigheter har övervunnits genom att hålla om och sjunga för barnet och finnas där fysiskt samtidigt som man försöker dölja sin egen sorg över barnets uppslitande känslostormar. Även om första tiden beskrivs av våra informanter som svår att hantera av våra informanter beskriver de hur de lyckas komma vidare och skapa tillit och knyta band med det placerade barnet.

6.2.2 Analys av "Den första tiden"

Reaktioner hos barn som får illa ser mycket olika ut i varje enskilt fall. Beroende på olika omständigheter sker barnens utveckling på olika sätt. Det område där barnets skador till följd av omsorgsbrist och/eller misshandel visar sig tydligast är anknytningsområdet, det vill säga en störd anknytning, störd förmåga att reglera affekter, uppmärksamhet och beteende (Broberg et al 2015). Barn som har farit illa riskerar att utveckla svårigheter när det gäller att klara av att reglera sina

affekter och kroppsliga tillstånd som exempelvis aktivitetsnivå. Vanligt är att barn som har traumatiserats psykiskt i relation till sin omsorgsperson ofta kastas mellan starka känslor, har svårigheter att lugna ner sig och lättare fastnar i känslotillstånd av nedstämdhet eller upprördhet. Svårigheterna kan också komma till uttryck genom sömnstörningar, svårigheter i förhållande till mat och en oförmåga att klara av struktur och regelbundenhet (a.a). Dessa svårigheter hos barnet måste familjehemsföräldrarna förhålla sig till och de beskriver hur det påverkar den första tiden med barnet. Den första tiden beskrivs av familjehemsföräldrarna som en turbulent tid med utåtagerande barn, barn som uttrycker ilska, barn som gråter men även barn som inte gråter alls. Familjehemsföräldrarna uttrycker en känsla av att nästan utsätta barnet för misshandel och om hur de ser en stark smärta hos barnet. De starka känslorna som ofta infinner sig den första tiden av ett barns placering beskrivs av någon som överrumplande och som något man inte hade förväntat sig. Emotionerna som infinner sig hos familjehemsföräldrarna blir även rent kroppsliga när en av informanterna nämner att "hjärtat höll på att hoppa ur bröstet". En annan informant beskriver hur även de blev "drabbade" av barnets starka känsloutbrott. Utifrån det som informanterna berättar kan vi se att känslorna skapar kroppsliga förnimmelser till följd av kontexten och situationen. Andra sinnesförnimmelser som blev synliga vid intervjuerna var att flera av informanterna blev märkbart berörda när de berättade om den första tiden och de svårigheter som de gick igenom då. Deras ögon tårades och rösten stockades vid vissa passager i berättelsen om den första tiden.

Det sätt på vilket våra informanter talar om den här inledande tiden, om den frustration den skapade och hur de drabbades känslomässigt, kan delvis förstås genom att se på det i ljuset av att barn är en stor och viktig del av föräldrarnas livsplan. I livsplanen är familjen central och barnet är det fokus och nav kring vilket familjen cirkulerar. Genom omvårdnaden och omsorgen om barnet skapas rutiner och sammanhang i tillvaron och barnet blir på så vis *livsplanens workshop* (Berger, 1974, refererad i Bäck-Wiklund & Bergsten, 1997). När det placerade barnet väl anländer till sitt nya hem blir dock tillvaron allt annat än rutinartad. Den blir istället väldigt oförutsägbar och saknar cykliskt återkommande teman som mat, sömn och lek och det vardagliga livet med rutiner infinner sig inte. En av våra informanter beskriver till exempel hur det råd de hade fått kring läggning av barnet helt gick emot deras instinkt och var något som de aldrig hade gjort med sina biologiska barn och hur det gick emot hennes magkänsla. En annan berättar om hur de under den första dagen tvingades turas om att gå iväg att gråta, eftersom de påverkades så starkt av att se det otröstliga barnet. Informanterna vittnar om hur den inledande tiden på flera sätt är utmanande och präglas av oförutsägbarhet och frustration. Den tänkta livsplanen låter således vänta på sig för familjehemsföräldrarna.

6.2.3 Att våga satsa helhjärtat

När man tar emot ett barn som familjehem får man också vara beredd på att barnet kan tas ifrån en om situationen för de biologiska föräldrarna förändras till det mer positiva. Detta kan medföra en oro för att förlora barnet och en känsla av osäkerhet inför framtiden. Tina berättar om en jobbig upplevelse

där det blev beslutat att ett placerat barn skulle få flytta hem till sin mamma efter att ha bott hos Tina i 2,5 år. Tina trodde inte att mamman skulle klara av det och även socialtjänsten var uppdelade i två läger där det ena var för hemflytt och det andra emot. Händelsen var så påfrestande och uppsplitande att Tina och hennes man var nära att fatta beslutet att inte fortsätta som familjehem. Hon tror att många avstår från familjehemsuppdraget av rädsla för att barnet får flytta hem till sina biologiska föräldrar när man redan har fäst sig vid barnet. Av egen erfarenhet tror Tina att den rädslan mest finns innan man har blivit familjehem och att man klarar det om familjehemsuppdraget blir aktuellt. Förhoppningsvis förstår man att det är det bästa för barnet att få flytta hem till sina föräldrar, säger hon. Tina har hört från andra familjehem att de kan ha svårt att verkligen ta till sig barnet just för att de är rädda att kunna förlora det. Men Tina berättar att hon aldrig själv har upplevt det:

Och det vi har märkt med barnen är att de tycker att det är lättare att vi är familjehem än att vi ta emot kontaktbarn varannan helg eller är jourfamilj en kortare tid. Vi binder oss lätt och tycker att de tillhör familjen på en gång. Vi är inga som vill hålla avstånd för att de snart ska flytta härifrån. (Tina)

Tina resonerar också att om man ger allt vad man kan så har man på sikt hjälpt det barnet så mycket som det går, oavsett vad som senare händer. Hon säger det är viktigt att kunna känna att barnet man släpper ifrån sig har en bättre grund att stå på än det hade innan. Tina säger att även om de bara har kunnat ge barnet en månad så kan det vara just den månaden som hjälper barnet att komma vidare i livet, och att de därför ger så mycket de bara kan under den tid som är.

Att familjehemsföräldraskapet är villkorat innebär att det på inget sätt är upp till en själv att avgöra hur framtiden ska te sig, vilket kan skapa en känsla av maktlöshet. Barbro berättar om en händelse som utspelade sig när Calle hade bott hos dem i ungefär fem månader:

Han hade varit här sen i september, och sen i februari fick jag en sån här 'Tänk om de tar honom? Tänk om han blir omplacerad?' och fick en insikt om att jag *vet* att det här inte är en adoption, att det juridiskt inte är... Det kan hända precis *vad* som helst. (Barbro)

Barbro förklarar att både hon och Erik hade slitit så hårt för att få Calle, som helt saknade anknytning när han flyttade in, att knyta an till dem. Hon berättar hur de plötsligt insåg hur det också hade påverkat dem, att känslan var ömsesidig och att hon faktiskt älskade den här pojken. Nu slog det Barbro med full kraft att det här rent juridiskt inte var deras barn. Den plötsliga rädslan och insikten ledde till att de kontaktade sina familjehemshandläggare för att prata om känslorna av osäkerheten kring framtiden.

Och då sa jag bara precis så, att jag är så jävla rädd. Jag har kommit till den insikten att ni kan förändra vad som helst med det här barnet, och jag ingen makt och jag är jätte-jätterädd. Nu när han börjar bli frisk så kanske ni anser att han ska få flytta hem till sin mamma igen. (Barbro)

Trots att de har den här upplevelsen berättar Barbro att det aldrig har funnits några andra alternativ för dem än att "gå all in" som hon säger. Kanske finns en del av förklaringen i den saknad och sorg de upplevde när de förlorade sitt barn, tror hon. Hon säger att mycket av deras familjestruktur bottnar i den händelsen och att den har påverkat deras inställning. Barbro berättar att det har hjälpt dem att inte väja för saker som potentiellt kan vara läskiga, eftersom de redan har tagit sig igenom "det värsta en människa kan uppleva", som hon uttrycker det.

Våra informanter uttrycker sig alla kring den känslomässiga relationen mellan dem och barnet och pratar om hur de ser på rollen som familjehemsförälder. James säger att det är viktigt att tänka att man verkligen är en familj, att det är ett långtidsprojekt och inte ett tillfälligt åtagande. Han poängterar att familjehemsåtagandet inte är något man ska ge sig in i om inte tiden finns, eftersom man knyter en annan person till sig i sitt liv. Stefan beskriver också familjehemsuppdraget som ett emotionellt arbete:

Jag tänker att man måste göra det helhjärtat, och våga investera sina känslor även om man vet att man kan bli sviken och man kan bli sårad. Men jag tror att man måste det, för annars kommer det inte att gå hela vägen. (Stefan)

I familjehemmets föräldraskap finns inneboende osäkerhet när det handlar om att våga ge sig hän känslomässigt. Trots den osäkerheten betonar våra informanter flera gånger under intervjuerna hur viktigt det är att våga satsa helhjärtat. De förespråkar samstämmigt vikten av långsiktighet och att inte hålla tillbaka sina känslor av rädsla för att placeringen ska avbrytas.

6.2.4 Analys av "Att våga satsa helhjärtat"

Våra informanter talar om vikten av att våga investera sina känslor och betonar att det är viktigt att inte se på placeringen som en "tillfällig grej". De talar om att det placerade barnet tillhör familjen uppger att det för dem inte finns något annat alternativ än att redan från start engagera sig fullt ut i det placerade barnet. Dessa uttalanden visar på det känslomässiga engagemang med vilket intervjupersonerna går in i uppdraget, till synes utan restriktioner och förbehåll.

Även om många familjehemsplaceringar i praktiken blir långvariga, präglas de ändå av en osäkerhet om framtiden. Ett barn kan växa upp i sitt familjehem under större delen av sin barndom utan att ha längre framförhållning i planeringen än de sex månader som gäller för omprövning av placeringen (Höjer & Nordenfors, 2006).

Enligt Dozier och Lindheim (2006) har studerat mödrarnas känslomässiga engagemang i familjehemmen. I studien framkom att parametrar som påverkar styrkan i engagemanget är hur många barn som finns placerade i hemmet samt barnets ålder vid placeringen. Enligt forskningen är engagemanget starkare ju yngre barnet är när det placeras och ju färre barn som familjen har tagit emot (a.a). När det handlar om våra informanter har deras önskan ofta varit att ha en uppväxtplacering, det

vill säga ett yngre barn och en mer långsiktig planering. Att deras känslomässiga engagemang för barnet är starkt stämmer således väl överens med resultatet i Dozier och Lindheims studie (a.a).

Att våga satsa helhjärtat hänger samtidigt samman med känslor av maktlöshet och rädsla eftersom det är på ett sätt ett villkorat föräldraskap, det vill säga barnet kan plötsligt tas ifrån familjen för att förenas med sina biologiska föräldrar. Detta samtidigt som känslor och engagemang är ett krav för att överhuvudtaget kunna knyta an till ett barn. Dahlgren och Starrin (2004) refererar till sociologen Randall Collins, som menar att rädsla ofta är en kortvarig negativ emotion. Rädsla, menar Collins, är en emotionell energi som härrör från en underordning i en maktdimension. Ett hukande inför konsekvenserna av en möjlig händelse, ett sorts negativt föregripande av vad som skulle kunna komma att hända. Och som förutsätter tillräckligt med känslomässig energi för att kunna vara beredd på situationer som skulle kunna hända och som verkar hotande. Helt enkelt handlar det här om en rädsla för att plötsligt förlora sin status som förälder (Dahlgren & Starrin, 2004).

Vinterhed (1985) beskriver hur familjehemsföräldrar ofta talar om att de vill ge av sig själva och att de har mycket att erbjuda ett olyckligt och försummat barn. Vinterhed använder sig av uttrycket *emotionella överskottsmänniskor* och skriver benämningen används av socialarbetare och forskare för att beskriva familjehemsföräldrar och deras inställning till uppdraget som familjehem (a.a).

Även Höjer (2001) talar om de starka känslomässiga band som finns mellan fosterföräldrar och fosterbarn och hur de flesta av de intervjuade ger uttryck för detta. Höjer menar att det är en positiv bild, som visar på en viktig dimension i fosterföräldraskapet (a.a).

6.3 Föräldraskap

6.3.1 Ett delat föräldraskap

En signifikant skillnad mellan ett ”vanligt” föräldraskap och föräldraskapet i ett familjehem är kontakten med de biologiska föräldrarna och barnets övriga biologiska nätverk. Det här är något som våra informanter måste förhålla sig till och de har berättat för oss om hur de upplever situationen. Annika säger att en av de största svårigheterna med att vara familjehem är just att hantera de biologiska föräldrarna. Annika och hennes familj bestämde sig tidigt för att försöka ha en så nära relation som möjligt med Filip's mamma, då pappan inte fanns med i bilden. De hade även från socialtjänsten fått veta att det viktigaste är att de placerade barnen får en bra uppfattning om sina biologiska föräldrar, oavsett hur föräldrarna är. Annika hade fått lära sig under familjehemsutbildningen att barnen alltid kommer att försvara sina föräldrar oavsett vad de har varit med om. Filip hann träffa sin biologiska mamma ett fåtal gånger innan hon gick bort, och träffarna var ofta präglade av oro. Annika upplevde att Filip inte mådde bra av att träffa sin mamma, det gjorde honom istället bara mer otrygg. Annika förstod att mamman kunde säga saker till Filip som inte stämde och som gjorde honom ledsen, arg och förvirrad. Annika berättar att en gång hade mamman sagt till Filip att Annika inte brydde sig om honom och att han inte betydde något för henne. Det föranledde ett raseriutbrott hos Filip och Annika och hennes man fick arbeta mycket med att reparera

den skadan. Efter träffarna med mamman gick en stor del av Annikas tid åt till att försöka övertyga Filip om att han visst var älskad, att familjehemmet visst ville att han skulle bo med dem och att hans mamma inte alls kunde hämta honom när som helst, något som hans biologiska mamma hade sagt till honom. Annika säger att det ändå kändes viktigt att Filip träffade sin mamma och att han pratade i telefon med henne. Så här i efterhand säger Annika att hon kanske skulle ha varit mindre engagerad och inte så angelägen om att upprätthålla kontakten med Filips biologiska mamma. Det var oftast Annika som ringde och föreslog att de skulle ses men hon upplevde inte att träffarna var något som Filip saknade eller hade behov av. Snarare skapades en oro och otrygghet hos Filip som satt i länge efteråt. Samtidigt berättar Annika att hon ändå är glad för Filips skull att hon kämpade för en bra relation med den biologiska mamman. Hon säger att det "känns bra i hjärtat" att veta att de hela tiden har varit tillmötesgående gentemot hans biologiska nätverk, både för Filips och deras egen skull.

Tina berättar också om kontakten med de biologiska föräldrarna och om hur hon upplever det. Hon beskriver det så här:

Ibland skulle det bara vara superenkelt att bara jobba med barnen. Det som är det tuffa är att föräldrarna kommer, och har så mycket bagage och kan vara anti-oss och framförallt anti-socialen. De är ofta väldigt fientligt inställda till socialtjänsten, vilket man kan förstå. (Tina)

Tina säger till oss att den mest utmanande uppgiften att hantera som familjehem är kontakten med de biologiska föräldrarna, särskilt att få föräldrarna att förstå att de faktiskt jobbar tillsammans, att de kan vara ett team och inte emot varandra. Tina säger att om föräldrarna känner sig motarbetade av familjehemmet så gynnar det inte barnen alls. Som familjehem har de istället en annan strategi.

Vi är lite dumma kanske för vi bjuder in dem [de biologiska föräldrarna] totalt från början. Jag tror att det har gynnat oss, att de känner att de är en del av vårt liv, eller deras barns liv även om de inte bor med barnen. Samtidigt får vi ju dem väldigt nära inpå oss, såklart. (Tina)

Som exempel på när de biologiska föräldrarna har kommit för nära berättar Tina om en julafton när en biologisk mamma kom hem till familjen. Det slutade med att mamman tog fram en kniv och skrek och polis fick tillkallas. Ändå ångrar inte Tina att hon har strävat efter den nära kontakten med de biologiska föräldrarna. Hon är säker på att det i förlängningen har gynnat de placerade barnen. Tina tror inte att hon skulle ha gjort så mycket annorlunda om hon och hennes familj hade varit nya som familjehem idag, förutom att sätta tydligare gränser för de biologiska föräldrarna.

Det faktum att samarbetet med de biologiska föräldrarna inte är helt friktionsfritt bekräftas även av James under vår intervju. Han beskriver hur svårt det kan vara att få till träffarna med Tims mamma. Ofta kom de överens om en tid, men så dök inte mamman upp som bestämt. Ibland hörde hon av sig och ville komma på besök mitt i natten. James berättar också om hur de som familjehemsföräldrar

måste hantera känslan av besvikelse hos barnet efter att inbokade träffar blir inställda och när Tims biologiska föräldrar inte dyker upp som planerat.

Och när man kommer överens om en tid, och så säger man att 'mamma eller pappa kommer idag och vi ska träffas' då blir han glad! Men sen besviken när de inte kommer. Så är det hela tiden, det har varit jättesvårt det där. (...) Vi säger "de kanske inte har hunnit", men man märker att han blir besviken. Ja, han blir besviken. Men sen försöker han glömma. (James)

Tina berättar att även om kontakten med de biologiska föräldrarna ibland kan vara påfrestande och tuff ser hon det som en av nycklarna att lyckas i kontakten med det placerade barnet. Även om ett barn får flytta hem försöker Tina se till att fortsätta ha kontakt med de biologiska föräldrarna för att kunna höra efter hur barnet mår. Syftet är också att barnen ska kunna känna att de kan höra av sig i framtiden om de skulle vilja. Tina är säker på att det bästa för barn är att de får bo med sina biologiska föräldrar om det fungerar och om barnen mår bra av det. Det är också ett av skälen till att Tina jobbar hårt för en fungerande kontakt mellan barnet och dess föräldrar, att barnet får tillgång till sina föräldrar och att barnet kan se att Tina och hennes familj faktiskt tycker om de biologiska föräldrarna. Barnen ska inte behöva känna att de ska försvara sina föräldrar berättar Tina. Ett annat skäl till varför Tina jobbar extra hårt för att få till en fungerande relation med de biologiska föräldrarna är för barnets identitetsskapande. Tina berättar att hon tror att det är viktigt för barnet att kunna jämföra sig och se om det finns likheter med de biologiska föräldrarna eller ej.

Under våra intervjuer får vi höra flera berättelser om hur våra informanter resonerar när det handlar om umgänget med de biologiska föräldrarna och barnets behov av att känna till sin bakgrund. Barbro berättar:

Men det finns många saker som jag vet att jag som förälder aldrig kan ge honom, som bara hans biologiska nätverk kan ge honom: hans ursprung, hans kultur, hans modersmål om man säger så. Och det är saker som kommer att vara jätteviktiga för honom när han blir stor." (...) Och sen tänker jag på att jag, som alla föräldrar hoppas jag, vill att mitt barn ska vara lyckligt. Och jag tror att dölja hans ursprung inte kommer att göra honom lycklig. Jag tror att det är en jätteviktig del. (Barbro)

James berättar om hur han ser på barnets behov av kunskap om sin bakgrund:

Vår filosofi ligger i att ett barn också behöver sin bakgrund. Och det försvinner inte bara för att man är 70 år, det ligger kvar. Man är fortfarande ett barn i medvetandet. (...) Det är vårt gemensamma barn, jag tycker inte att man ska kriga om de biologiska föräldrarna har en förmåga att ta hand om sitt barn. Man ska egentligen tänka först och främst på barnet. Barnet har en biologisk mamma och pappa som är deras första prioritet, även omedvetet. Det kan man inte ta ifrån dem, oavsett hur dåliga de kan vara. (James)

Barbro påpekar att det gynnar alla parter om samarbetet med det biologiska nätverket fungerar. Hon säger att det underlättar för dem som familjehem att ha en god kontakt med nätverket eftersom det kommer så mycket gott tillbaka när det fungerar.

Men också, om man ska se det lite själviskt: om vi är schyssta mot dem, och det kostar inte oss jättemycket, men om vi är schyssta mot de här individerna, så kommer det bli bra för oss också. Alltså, det ger tillbaka så mycket!
(Barbro)

Våra informanter är samstämmiga när det kommer till värdet av kontakten med de biologiska föräldrarna och det övriga biologiska nätverket. Trots alla utmaningar och svårigheter är de måna om att få relationen att fungera. De talar om värdet i att barnet har vetskap om sin bakgrund och hur det biologiska nätverket är en viktig pusselbit för att förstå sitt ursprung.

6.3.2 Analys av "Ett delat föräldraskap"

I vår empiri framkommer det att informanterna betonar vikten av att det placerade barnet känner till sin bakgrund och anser att den biologiska familjen är en väldigt betydelsefull del av barnets bakgrund. Parallellt med detta berättar intervjupersonerna också om hur problematiskt det kan vara att hantera relationen med de biologiska föräldrarna, och benämner det till exempel som en av de största svårigheterna och som det mest utmanande med att vara familjehem. Familjehemsföräldrarna berättar att de också måste förhålla sig till känslorna som umgänget väcker hos det placerade barnet, som många gånger blir drabbat av de biologiska föräldrarnas nyckfullhet och dysfunktion. Trots dessa svårigheter, och att umgänget kan vara allt annat än friktionsfritt, så arbetar familjehemsföräldrarna aktivt för att få umgänget att fungera. Deras ambition är att få relationen att fungera väl och de är måna om att ge barnet tillgång till sina föräldrar. Det talas om att barnet är "vårt gemensamma barn", vilket avspeglar informanternas syn på relationen med de biologiska föräldrarna.

Till viss del kan föräldrarnas inställning till umgänget och relationen med de biologiska föräldrarna förstås genom att socialtjänsten starkt betonar värdet i att kontakten fungerar. I Socialtjänstlagen (SoL, SFS 2001:453) framhålls särskilt vikten av en fungerande kontakt och även betydelsen av återförening betonas. Det familjeorienterade perspektivet är centralt i den sociala barnvården i Sverige och påverkar familjehemsuppdragets karaktär på så sätt att uppdraget som familjehem handlar om att komplettera de biologiska föräldrarna snarare än att ersätta dem (Höjer, 2012d). I Sverige och andra länder rådet det stark konsensus gällande det placerade barnets umgänge med biologiska föräldrar och syskon, och tankesättet om att barnet i stort sett alltid far väl av den kontakten har en näst intill paradigmatisks status på området. Detta trots att en av de mest refererade studierna (Fanshel & Shinn 1978, refererad i Höjer 2012a) visar på ett tvetydigt resultat när det gäller nyttan av umgänget och där någon tydlig slutsats att barns kontakt med föräldrarna alltid är positiv inte gick att dra. Att kontakten mellan barn och föräldrar alltid är av godo har under senare år ifrågasatts. Det går inte att betrakta

familjehemsplacerade barn som en enhetlig grupp, särskilt inte när det handlar om kontakten med ursprungsfamiljen (Höjer, 2012a).

Höjer (2001) redovisar i sin studie att de flesta familjehemsföräldrar uppgav att de hade ett gott, eller åtminstone neutralt, förhållande till barnets föräldrar och att samarbetet oftast fungerade på ett acceptabelt sätt. Vissa var mer nöjda än andra, och av dem som var missnöjda var en orsak ofta att föräldrarna inte höll överenskommelser. I vår resultatdel redovisar vi familjehemmens berättelser om hur de måste förhålla sig till barnets känslor av både upprördhet och besvikelse efter mötet med sina biologiska föräldrar. Det gäller även vid de tillfällen när föräldern uteblir från planerade eller när träffar ställs in med kort varsel. Även i Höjers studie har familjehemmen liknande erfarenheter, där de berättar om hur kontakten mellan det placerade barnet och de biologiska föräldrarna försvårades av att föräldrarna inte höll överenskomna besökstider och hur de vid sådana tillfällen tvingades hantera barnets besvikelse och misstro gentemot föräldern (a.a).

När våra informanter talar om föräldraskapet i familjehemmet som ett delat föräldraskap kan vi koppla det till vad Höjer (2012c) skriver, att ett familjehem på flera sätt kan jämföras med den ombildade familjen, styvfamiljen. Båda dessa familjesystem karaktäriseras av att familjemedlemmar har tillkommit och att ursprungsfamiljen har upplöst. Likt styvföräldrar måste familjehemsföräldrarna hitta ett sätt att vara föräldrar åt barn som de saknar biologisk koppling till, samtidigt som de måste förhålla sig till två eller flera uppsättningar familjenätverk. En avgörande skillnad är dock att i den ombildade familjen är en av föräldrarna biologisk förälder, eller adoptivförälder, och har därmed i de flesta fall också vårdnaden om barnet. Detta gör att beslut och planering som rör barnet kan fattas inom den egna familjen, vilket inte är möjligt på samma sätt i familjehem (Höjer, 2012c).

6.3.3 Behov av andra föräldrastrategier

Många av våra informanter beskriver situationer där barnet agerar annorlunda än andra barn i deras ålder, och att barnet antingen håller igen på sina känslor eller är väldigt utåtagerande. Det gör att familjehemmen behöver hitta särskilda strategier för att bemöta behoven hos barnet som är placerat hos dem. Annika beskriver hur Filip, trots att han var så liten, ändå försökte vara till lags. Han hjälpte till att hämta sopor, han höll reda på sina saker, han krånglade inte som ”vanliga” tvååringar gör. ”Säg den tvååring som sträcker ut armen när man ska sätta på dem tröjan”, säger hon retoriskt. Annika kände att det inte var normalt, hon kände att Filip bara försökte vara till lags och inte vara till besvär. Hon visste att han hade haft det riktigt tufft sina första två år i livet och kunde förstå att han inte litade på vuxna längre. Dels hade han lidit av bristande omsorg av sina biologiska föräldrar och dels hade han blivit placerad hos många olika familjehem innan han till slut landade hos Annika och hennes familj. Av socialtjänsten fick Annika rådet att begränsa umgänget och i största möjliga mån ta det lugnt hemma. Annika berättar att hon satt och sjöng och läste ramsor hela dagarna med Filip i sitt knä för att nå honom men han var orolig och Annika kände att han aldrig mötte hennes blick. Anknytningen fanns inte där. Annika vände sig till socialtjänsten som berättade att Filip alltid hade fått

klara sig själv och att han alltid hade fått sätta sig själv i sista hand, att han aldrig hade fått vara nummer ett och ingen hade tidigare hjälpt honom, han hade bara legat. Men sen en dag kom vändpunkten.

”Sen vände det när han hade bott hos oss i fyra-fem månader. Och det ögonblicket när man får den första ögonkontakten, det var bara, jag kände bara att jag älskar den här lilla killen.” (Annika)

Tina beskriver hur hon ser det som positivt när de barn som hon har haft placerade börjar våga visa känslor och bli arga eller ledsna. Hon berättar om ett av barnen som aldrig grät, trots att hon bara var tio år. Det skulle dröja till att flickan blev tolv år innan hon kunde gråta för första gången.

Hon kunde aldrig säga vad hon tyckte, hon kunde inte välja, hon kunde inte tala om att hon hade en åsikt de första två åren. Hon smällde aldrig i dörren, bara stängde försiktigt för att ingen skulle märka att hon ens var där. Nu smäller hon i dörren och klampar uppför trappan om hon är arg. Vi uppmuntrar det. (Tina)

Även Stefan och Jacob vittnar om att de får tänka och agera annorlunda mot Emil jämfört mot andra barn i hans ålder. De berättar att de hade fått höra av jourhemmet att Emil var väldigt ordningsam och hade ett stort kontrollbehov. Men en dag hade han glömt sina vantar i skolan, vilket de såg som en lite vinst eftersom han då hade släppt lite på sin kontroll. De första två veckorna som Emil bodde hos dem bäddade han också sängen varje dag. “Vilken nioåring gör det?”, säger Stefan. Numera har Emil släppt på kontrollen och bäddar knappt sängen längre, vilket de båda tycker är positivt.

Det kan vara svårt för oss, för andra barn ska man berömma att de är duktiga hela tiden när de gör saker. Han är duktig, men han behöver nästan premieras för andra saker, som att *inte* bädda sängen. Ibland får man bita sig i tungan. (Jacob)

När det handlar om konsekvenser av tidigare utsatthet hos barnet berättar Barbro att det blev tydligt för dem hur eftersatt Calles utveckling var när han kom till dem. Han hade bott hos dem i ungefär en månad när de reste till sitt lantställe och tog med sig en låda med duplo som Calle kunde leka med. Calle hade dock ingen aning om hur man lekte med varken lego eller duplo, så han la bitarna åt sidan och satte förpackningen på huvudet istället. Trots att han var 3,5 år var han i många avseenden fortfarande en bebis. Han hade knappt lekt med andra barn eller interagerat med vuxna, och i mångt och mycket var det som att ta emot ett spädbarn, säger Barbro.

Det berättas i intervjuerna att barnet i början kan visa en distanslöshet gentemot andra. Annika berättar till exempel om hur det kunde te sig under de biologiska barnens fotbollsträningar och hur Filip klättrade runt bland de vuxna och gick från det ena knäet till det andra. Annika beskriver också hur andra ibland har tagit sig rätten att ha synpunkter på hur de uppfostrar Filip, hur kompisar ska

komma med tips och råd på ett sätt hon inte känner igen från när de biologiska barnen var små. Andra har exempelvis försökt "hjälpa till" genom att säga åt Filip att äta upp maten eller inte lämna matbordet förrän alla har ätit upp. Annika tycker att dessa synpunkter har varit störande och kopplar det till att andra tar sig friheter att högt tycka mer när det gäller ett placerat barn än om det gäller ett biologiskt barn. Hon säger att hon aldrig fick samma kommentarer om sina biologiska barn när de växte upp.

Även Tina har genom åren upplevt att de placerade barnen på något sätt blir allas barn och ibland har hon haft känslan att andra anser att de skulle kunna göra jobbet precis lika bra eller till och med bättre.

"De blir ju lite allas barn. Så är det ju! Alla tycker... jag tror kanske att man kan tycka 'men gud, de har tagit hand om den där, det skulle jag ha kunnat göra!'. Lite så." (Tina)

Tina har ibland känt att andra människor tycker sig ha lika stor rätt som henne att bestämma kring barnen, detta på ett sätt som hon inte känner igen från sina biologiska barn. Det här har inte skett lika mycket när de placerade barnen har varit riktigt små, men däremot upplever Tina en skillnad om barnet blir placerat vid exempelvis tio års ålder. Då upplever hon att andra har lättare att gå in och tycka och analysera kring varför barnet agerar på olika sätt och att de gärna vill hitta en förklaring varför barnet uppträder som det gör. Tina berättar också om de placerade barnens distanslöshet som de ofta har i början av placeringen och hur de kan gå fram till vem som helst medan familjehemmet vill hålla lite extra hårt i barnet den första tiden.

I början kan vi vilja fånga in det här barnet och hålla det lite extra hårt för att förstå att man inte ska göra det. Medan andra kan tycka att "Det är ju jättekul, hallå, kom till mig! Vad bra, nu kan jag ta hand om dig!". Vilket de inte alltid förstår. Man känner kanske inte alltid för att sitta och förklara en lång ramsa om varför vi håller hårdare i det här barnet (...) Man blir inte lika ifrågasatt om det är ens biologiska barn. Då har man bestämmanderätt och kan säga 'nu ska du komma hit och vara här'. Okej säger alla då, det är din rätt som förälder att säga. (Tina)

I skolsituationer har Tina upplevt att de som familjehem inte har lika mycket att säga till om och att skolan inte alltid informerar på samma sätt som de skulle ha gjort om det gällde biologiska barn. Ett exempel är en lärare som hellre ringde till socialtjänsten än till Tina, vilket Tina tyckte sände ut fel signaler till det placerade barnet. Tina säger att barnet ser dem som sina föräldrar, oavsett om det kallar dem för mamma och pappa eller inte, och att det är hon och hennes man som har hand om den dagliga omvårdnaden om barnet.

Att det placerade barnet har negativa upplevelser med sig i bagaget är något som familjehemmen måste förhålla sig till och som kan bli tydligt i beteendet hos barnet. I resultatet framkommer att familjehemsföräldrarna måste agera annorlunda jämfört med vad de hade trott från början och att de

måste lära sig att bemöta barnets specifika behov. Vissa av informanterna berättar också om hur familjehemsföräldraskapet har en tendens att bli en allmän angelägenhet, där andra tar sig friheter att tänka och tycka kring barnets vård och uppfostran.

6.3.4 Analys av "Behov av andra föräldrastrategier"

Några av våra informanter talar om den distanslöshet som det placerade barnet har haft i början och hur det har påverkar umgänget med andra människor. De menar att barnet ses som "allas barn" och att andra vuxna inte alltid förstår värdet i att begränsa umgänget med andra utanför den närmaste kretsen under den inledande tiden i familjehemmet. De har även sett tendenser att människor lägger sig i deras föräldraskap på ett sätt som de inte har upplevt med sina biologiska barn. Några av våra informanter har dock inte alls upplevt detta. De menar att de har varit tydliga från början med vilka regler och roller som gäller i förhållande till det placerade barnet och gentemot myndigheter och anhöriga. När det handlar om föräldraskapet i familjehemmet menar Vinterhed (1985) att finns en frustration inbyggd i familjehemsföräldraskapet: familjehemsföräldrarna är, hur väl de än fungerar och hur mycket de än älskar fosterbarnet, alltid bara *de andra* föräldrarna. Hur de än betar sig och agerar blir de aldrig det placerade barnets "riktiga föräldrar". Det här förhållandet gäller för båda parter, såväl barn som familjehemsföräldrar; hur mycket de än älskar varandra blir de aldrig barn och föräldrar "på riktigt". Även flera av intervjupersonerna i Höjers studie beskriver hur det faktum att de inte har den fulla bestämmanderätten över barnen också påverkar deras möjligheter att vara föräldrar. Det är någon annan som bestämmer över barnet: de biologiska föräldrarna, socialtjänsten, rättsinstanser, och dessa beslut måste man finna sig i och rätta sig efter (Höjer, 2001).

Våra informanter beskriver också hur de har behövt hitta särskilda föräldrastrategier för att bemöta det placerade barnet och dess behov. Deras berättelser vittnar om hur dessa barn kan vara angelägna om att vara till lags på ett sätt som skiljer sig från andra barn i samma ålder, och om hur barnen även har svårt för att våga visa sina känslor. I resultatdelen går att läsa hur familjehemsföräldrarna exempelvis uppmuntrar barnet att slarva med kläder och sängbäddning och hur de tycker det är befriande när barnen äntligen vågar smälla i dörrar eller stampa i trappan. Vi har fått höra hur måna de är om att bemöta det här barnet utifrån dess specifika behov och hur de menar att deras bemötande i viss mån avviker från hur de hade agerat mot andra barn, exempelvis sina biologiska. Enligt Höjer (2012c) är en skillnad mellan biologiskt föräldraskap och föräldraskapet i ett familjehem just den *oförutsägbarhet* som våra informanter talar om. Som familjehemsförälder kan du inte förutsäga barnets beteende och reaktioner i olika situationer på samma sätt som du hade kunnat göra med de egna barnen. Man kan heller inte jämföra med sin egen barndom och känns igen sig själv i hur barnet reagerar. Det placerade barnets beteende är mer oförutsägbart och barnet kan reagera på ett oväntat sätt vid exempelvis tillsägelser. Eftersom barnen har erfarenhet av bristande omsorg och även ofta bär på trauman måste man som familjehemsförälder hitta nya föräldrastrategier än de strategier som man

kanske tidigare har använt i sitt biologiska föräldraskap. Många föräldrar ser detta som en utmaning som de gärna tar sig an, då det erbjuder en möjlighet att utveckla och förbättra föräldraförmågan (a.a).

Även Vinterhed (1985) menar att för de flesta föräldrar innebär föräldraskapet i ett familjehem en kraftig *förstärkning* av föräldrarollen, och att vara familjehemsförälder många gånger är en medveten prestation. Det finns en önskan och en vilja att lyckas. Höjer (2001) bekräftar att något som många kvinnor och män betraktar som en av de stora vinsterna med att vara familjehem är att de får möjlighet att reflektera över sitt föräldraskap. Deras upplevelse är att de har blivit "mera föräldrar", vilket de anser har utvecklat deras föräldraskap och gett det fler dimensioner. De beskriver den här förmågan att reflektera över föräldraskapet som mycket tillfredsställande (Höjer, 2001).

Föräldrarollen har en central plats i livsplanen och det är därför rimligt att anta att en förstärkt föräldraroll därmed ger livsplanen en extra positiv dimension. Det "förstärkta föräldraskapet" ger en ännu större möjlighet att få uppnå det belönande sammanhang som omvårdnaden om barnet skapar och barnet i rollen som livsplanens workshop blir därmed ännu tydligare för familjehemsföräldrarna.

7. Avslutande diskussion och förslag på vidare forskning

7.1 Avslutande diskussion

Syftet med studien är att öka kunskapen om upplevelsen av att bli och vara familjehem. Studiens övergripande frågeställningar rör motivet till att bli familjehemsförälder samt hur föräldrarna ser på sig själva och sin relation till barnet, kopplat till känslor och ansvar. Vår teoretiska utgångspunkt har varit att familjehemsföräldraskapet till stor del handlar om emotionsarbete. Föräldraskapet i familjehemmet vilar på en osäker grund eftersom det enbart baseras på uppdraget gentemot kommunen och det avtal som finns mellan parterna. Som familjehemsförälder ska du å ena sidan knyta band med barnet, å andra sidan även vara beredd på att placeringen kan upphöra. Det kan finnas en motsättning i att man som familjehem bär på en önskan om att vara en vanlig familj, samtidigt som uppdraget att ta hand om och vårda ett barn som inte är ens eget inte hör till vanligheterna. Vi hade en tanke om att det kunde finnas ett hinder mot att knyta an och våga investera sina känslor helhjärtat med vetskapen om att barnet kan få flytta, antingen till de biologiska föräldrarna eller till ett annat familjehem. Det här förhållningssättet är dock inget vi har kunnat se i vårt resultat. Tvärtom vittnar informanterna om att det placerade barnet tillhör familjen och att det inte finns några känslomässiga förbehåll i deras relation med barnet, något som stämmer väl överens med den tidigare forskningen på området som vi har tagit del av (Höjer, 2001). Forskningen har också visat att antalet placerade barn i familjen samt det placerade barnets ålder påverkar det känslomässiga engagemanget hos familjehemsföräldrarna (Dozier & Lindheim, 2006). Hos våra informanter har det funnits en önskan om att ta emot långvariga placeringar och gärna yngre barn, vilket med ovan nämnda studie som grund talar för att de känslomässiga banden kan knytas lättare. Genom att använda emotionssociologin som teoretiskt

ramverk har många tankar väckts hos oss och vi har fått syn på de känsloregler som omgärdar det emotionella arbetet och som agerar som norm i samhället. Dessa känsloregler styr vårt handlande genom att berätta för oss hur vi bör agera i olika situationer. De familjehemsföräldrar vi har mött berättar alla om den omedelbara känslomässiga anknytningen som uppstår. Om dessa emotionella band inte skulle infinna sig är det rimligt att anta att det kan finnas en stigmatisering kring att erkänna detta för sig själv och andra. Att inte tycka om ett barn, i synnerhet ett barn som lever i utsatthet och behöver stöd och hjälp, menar vi kan vara förenat med känslor av skuld och skam. Vi tänker att man som familjehemsförälder har ett mer begränsat utrymme att ge uttryck för ilska, irritation och frustration och att normen kring känsloreglerna som omgärdar detta föräldraskap ser annorlunda ut. Det biologiska föräldraskapet har andra normskapande regler för känslor och emotioner, och där är det mer accepterat att exempelvis bli arg och provocerad på sitt barn. Som familjehemsförälder med ett arvoderat uppdrag kan det finnas andra förväntningar på hur du bör agera och känna i dessa situationer. Vidare visar våra resultat att motiven som uppges för att bli familjehem är av skiftande karaktär. Våra informanter talar exempelvis om ett bibehållet föräldraskap när de biologiska barnen har blivit äldre, om en längtan efter att leva med barn och en vilja att erbjuda sin omsorg till andra. De talar även om att de vill vara en stödjande insats för både biologiska föräldrar och barn och att den här viljan är förbunden med ett starkt socialt engagemang. En av slutsatserna vi drar utifrån studiens material är att våra informanter är engagerade människor med en medvetenhet om samhällets orättvisor och de olika förutsättningar som människor växer upp med. Motiven som vi har kunnat skönja går i linje med såväl svensk som internationell forskning på området. Även där talas det om en altruistisk känsla, en vilja och skyldighet att hjälpa, samt om en önskan om att få leva med barn. Begreppet livsplan har gett oss förståelse för drivkraften bakom att bli familjehem, där barnet är livsplanens centrum och familjen en starkt betydelsebärande enhet. Såväl barnlängtan som viljan att göra en insats blir ett sätt att skapa meningsfullhet i tillvaron, vilket kan ses som en motreaktion på att det moderna samhället har förlorat sina kollektiva delade värderingar. Om vår moderna identitet formas genom våra vardagliga handlingar kan familjehemsföräldraskapet bli ett sätt att manifestera vem och vad vi vill vara. Det blir också ett sätt att välja färdriktning och form för vår livsplan och att axla det individuella ansvar som samhällets alla valmöjligheter medför. Vi kan även se hur emotioner blir en drivkraft i handlandet, utifrån emotionssociologins teori om att känslor ger handlingskraft och energi. Att känslor ger handlingskraft visas också när barnets ankomst ska förberedas. När familjehemmen får besked om att det finns ett barn som behöver placeras har vi sett att det känslomässiga engagemanget startar en process som av våra informanter har jämförts med att vara gravid och vänta barn. Förberedelserna sker på det känslomässiga planet men även på ett praktiskt plan, där man på bästa sätt vill färdigställa hemmet innan barnet kommer. När barnet väl har anlänt inträder en turbulent tid, som är svår att förbereda sig på. Trots förberedelser och information vittnar våra informanter om en omtumlande tillvaro för såväl barn som familjehemsföräldrar. Detta kan ses som ett exempel på hur den tänkta livsplanen inte infinner sig när rutinerna uteblir och vardagen

kantas av oförutsägbarhet. Vår uppsats visar att en av de största utmaningarna som våra informanter ställs inför som familjehem är relationen med de biologiska föräldrarna. Detta är också en av de mest signifikanta skillnaderna i detta föräldraskap jämfört med andra. Vårt resultat visar dock att familjehemsföräldrarna anser att relationen med de biologiska föräldrarna är en viktig del i barnets livspussel. Vi kan se att de har en hög toleransnivå i umgänget med de biologiska föräldrarna och att de i sin strävan att få relationen att fungera ibland ger avkall på sin egen integritet. Det här är något som bekräftas av den tidigare forskningen, där informanterna beskriver samarbetet och dess utmaningar, och hur umgänget med de biologiska föräldrarna påverkar det placerade barnet (Höjer, 2001). Ytterligare en aspekt som skiljer familjehemsföräldraskapet åt jämfört med annat föräldraskap har visat sig vara att barnet kan betraktas som "allas" barn, där man som familjehemsförälder kan känna sig förbisedd i vissa frågor som rör barnen och dess uppfostran. Det våra informanter talar om går i linje med vad tidigare forskning har sett, där familjehemsföräldrarnas beskriver en känsla av att inte ha full bestämmanderätt över det placerade barnet och hur de, oavsett hur de agerar, aldrig blir barnets "riktiga" föräldrar (Vinterhed 1985; Höjer 2001).

7.2 Förslag på vidare forskning

Under tiden som vi har arbetat med studien har nya frågor väckts och vi har kunnat se intressanta problemområden som vi inte har haft utrymme eller möjlighet att utveckla. Inledningsvis hade vi exempelvis en idé om att intervjua tre män och tre kvinnor i syfte att göra en jämförande studie med fokus på genusperspektivet av familjehemsföräldraskapet. En annan aspekt som vi inte berör i vår studie, men som vi anser vore intressant att undersöka, är det faktum att man som familjehem utför ett arvoderat uppdrag och därmed är avlönad i sin roll som förälder. Vi har inte undersökt vilken betydelse den ekonomiska ersättningen har för uppdraget, men det vore en intressant ingångsvinkel för framtida studier. Vi har också funderat över begreppet matchning och dess betydelse för placeringen. Det saknas svensk forskning om matchning, och utbudet av forskning på området är begränsat även med ett internationellt perspektiv (Rasmussen & Regné, 2013). Vad innebär egentligen matchning och hur kan man med hänsyn tagen till matchningen placera barn med väldigt stora svårigheter? Hur går man tillväga för att hitta familjehem som vill och orkar ta sig an ett uppdrag av den digniteten och vilket stöd behöver dessa familjer få?

Referenslista:

- Bergström, G & Boréus, K. (2018). Samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys. I K. Boréus & G. Bergström (red) *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. (s. 17–49). (Fjärde [omarbetade och aktualiserade] upplagan). Lund: Studentlitteratur.
- Broberg, A., Almqvist, K., Risholm Mothander, P. & Tjus, T. (2015). *Klinisk barnpsykologi: utveckling på avvägar*. (2., rev. utg.) Stockholm: Natur & kultur.
- Bryman, A. (2011). Samhällsvetenskapliga metoder
- Bäck-Wiklund, M. & Bergsten, B. (1997). *Det moderna föräldraskapet*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Börjesson, B., Nordin, H., Magnberg, A., & Persson, M. (1976). I föräldrars ställe. Stockholm: Almqvist & Wiksell Förlag.
- Danielsson, M. & Jansson, B. (2014). *Ta emot ett barn: familjehem - föräldraskap på andra villkor*. Billdal: Antigone.
- Dahlgren, L. & Starrin, B. (2004). *Emotioner, vardagsliv & samhälle: en introduktion till emotionssociologi*. (1. uppl.) Malmö: Liber.
- Dozier, M. & Lindheim, O. (2006). This is My Child. *Child Maltreatment*, 11(4), 338-345. doi: 10.1177/1077559506291263
- Hochschild, A.R. (2003). *The managed heart: commercialization of human feeling : Twentieth anniversary edition with a new afterword*. (2. ed.) Berkeley, Calif.: University of California Press.
- Hwang, P. & Frisé, A. (2012). *Utvecklingspsykologi – individens utveckling i ett livsperspektiv*. I P. Hwang, I. Lundberg & A. Smedler (red.) (2012). *Grunderna i vår tids psykologi*. (1. utg.) Stockholm: Natur & kultur.
- Höjer, I. (2001). *Familjehemmens inre liv*. Doktorsavhandling, Göteborgs universitet, Göteborg.
Hämtad den 15 mars 2019 från: <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/15246>

- Höjer, I. (2002). Den belönade utmaningen - om att vara fosterförälder. *Nordisk socialt arbeid*, (02), (s.76–84). Hämtad den 15 mars 2019 från: <https://www.idunn.no/file/ci/3059737/>
- Höjer, I. & Nordenfors, M. (2006). *Att leva med fostersyskon*. Göteborg: Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.
- Höjer, I. (2012a). Vård i familjehem. I I. Höjer, M. Sallnäs & Y. Sjöblom (red.), *När samhället träder in: barn, föräldrar och social barnavård* s. 209–236). (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Höjer, I. (2012b). Föräldrar möter social barnavård - att ha sitt barn i familjehem. I. Höjer, M. Sallnäs & Y. Sjöblom (red.) (2012). *När samhället träder in: barn, föräldrar och social barnavård* (s. 71–89). (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Höjer, I. (2012c). Att vara familjehem - om ett delat föräldraskap. I M. Bäck-Wiklund & T. Johansson (Red.), *Nätverksfamiljen* (s. 158–175). Stockholm: Natur och Kultur.
- Höjer, I. (2012d). På egna ben - om ungdomar som lämnar samhällsvården och deras familjerelationer. I M. Bäck-Wiklund & T. Johansson (Red.), *Nätverksfamiljen* (s. 197–218). Stockholm: Natur och Kultur.
- Inspektionen för vård och omsorg (2017) (angående matchning) Hämtad den 1 april 2019 från: <https://www.ivo.se/publicerat-material/rapporter/barns-ratt-till-familjehemsvard-av-god-kvalitet/>
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. (3. [rev.] uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Kälvesten, A-L. (1973). *40 fosterfamiljer med Skåbarn*. Stockholm: Almqvist och Wiksell Förlag.
- Larsson, S. (2005). Kvalitativ metod - en introduktion. I S. Larsson, J. Lilja & K. Mannheimer (red.) (2005). *Forskningsmetoder i socialt arbete* (s. 91–128). Lund: Studentlitteratur.
- Lundström, T. (2011). I A. Fredriksson & A. Kakuli (red.) (2011). *Ett annat hemma: om samhällets ansvar för placerade barn*. (1. uppl.) Stockholm: Gothia.

MacGregor, T.E., Rodger, S., Cummings, A.L. & Leschied, A.W. (2006). The Needs of Foster Parents: A Qualitative Study of Motivation, Support and Retention. *Qualitative Social Work*, 5(3), 351–368. doi:10.1177/1473325006067365

Nordenfors, M. (2006). *Ett reflektivt syskonskap*. Doktorsavhandling, Göteborgs universitet, Göteborg. Hämtad från: https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/16963/4/gupea_2077_16963_4.pdf

Rasmusson, B. & Regnér, M. (2013). *Ett utvalt hem till ett utvalt barn: familjehemsutredningar och socialt arbete i praktiken*. (1. utg.) Stockholm: Natur & kultur.

Socialstyrelsen (2014). *Manual till BRA-fam: En standardiserad bedömningsmetod för rekrytering av familjehem*. Hämtad den 8 maj 2019 från: <https://www.socialstyrelsen.se/publikationer2014/2014-2-5>

Socialtjänstförordningen (SFS 2001:937). Stockholm: Socialdepartementet

Socialtjänstlagen (2001:453). Stockholm: Socialdepartementet

Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga (SFS 1990:52). Stockholm: Socialdepartementet

Socialstyrelsen (2013). *Barn och unga i familjehem och HVB - Handbok om socialnämndens ansvar och uppgifter*. Hämtad den 25 april 2019 från: <https://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/18923/2013-1-1.pdf>

Socialstyrelsen (2017): *Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga 2015 och 2016*. Hämtad den 28 februari 2019 från: <https://www.socialstyrelsen.se/publikationer2017/2017-9-2>

Socialstyrelsen (2017). *Ett hem att växa i: familjehemmets bok : grundutbildning för jour- och familjehem*. Stockholm: Socialstyrelsen. Hämtad den 20 mars 2019 från: <https://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/20655/2017-8-1.pdf>

Socialstyrelsen (2019). *Familjehem - rekrytering, utredning och utbildning*. Hämtad den 28 februari 2019 från: <https://www.socialstyrelsen.se/barnochfamilj/placeradebarnochunga/familjehem>

Vetenskapsrådet (2017). God forskningssed.

Vetenskapsrådets etiska riktlinjer. Hämtad den 16 mars 2019 från: www.codex.vr.se

Vinnerljung, B. (1996). *Svensk forskning om fosterbarnsvård: en översikt*. (1. uppl.) Stockholm: Centrum för utvärdering av socialt arbete (CUS).

Watt Boolsen, M. (2007). *Kvalitativa analyser: [forskningsprocess, människa, samhälle]*. (1. uppl.) Malmö: Gleerup.

Wennerberg, T. (2013). *Själv och tillsammans: om anknytning och identitet i relationer*. (1. utg.) Stockholm: Natur & Kultur.

Wettergren, Å. (2013). *Emotionssociologi*. Malmö: Gleerup

Bilaga: Intervjuguide

Bakgrund:

- Ålder (och civilstånd?)
- Hur länge har ni varit familjehem?
- Är detta den första placeringen? Om inte, vilken erfarenhet har ni av att vara familjehem?
- Vad är det för ålder på det placerade barnet?
- Hur ser den biologiska familjen ut i övrigt?
- Boende - var/hur?
- Sysselsättning?

Tema 1: Att vara familjehem:

Berätta om hur det är att vara familjehem

- Relationen med barnet: att skapa, bibehålla och utveckla relationen
- Familjerollen i förhållande till uppdraget:
Hur är det att vara både en insats och en "vanlig" familj?
- Uppdraget i förhållande till uppdragsgivaren/myndigheten
Berätta om hur kontakten med socialtjänsten ser ut

Tema 2: Att bli familjehem:

Mot bakgrund av det ni har berättat för oss om erfarenheter, utmaningar osv med att vara familjehem - hur var det innan ni blev familjehem? Kan ni berätta om hur tillvaron såg ut då?

Att utforska:

- Hur uppkom tanken på att bli familjehem?
- Vem initierade den? Gemensamt beslut?
- Största drivkraften?
- Vilken bild hade ni av att vara familjehem?
- Hur blev det?

Avslutande frågor:

- Råd till blivande familjehem?
- Vad har vi missat att fråga om? Något som ni vill berätta, men som vi inte har frågat om?
- Om vi kommer på fler frågor och funderingar i efterhand, kan vi kontakta dig då?

Följdfrågor/processfrågor:

- Hur tänkte du då?
- Kan/vill du ge ett exempel?
- Kan/vill du berätta mer?
- Vad innebär det?
- Menar du att...
- Vad gjorde du då?
- Vad tänkte du då?
- Vad kände du då?
- Det bästa med...
- Det svåraste med...